

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
“ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ”

ОБЛІК У БАНКАХ

ТЕКСТ ЛЕКЦІЙ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ
ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Затверджено
редакційно-видавничою
радою університету,
протокол №1 від 04.06.2014 р.

Харків
НТУ “ХПІ”
2014

Облік у банках : текст лекцій для студентів денної та заочної форми навчання економічних спеціальностей / уклад. Н. М. Побережна, А. С. Колесніченко – Х. : НТУ «ХПІ», 2014. – 108 с.

Укладачі: Н. М. Побережна
А. С. Колесніченко

Рецензенти: І. О. Геращенко
І. А. Юр'єва

Кафедра економічного аналізу та обліку

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Тема 1. Загальні основи і принципи бухгалтерського обліку в банках	5
Тема 2. Облік капіталу комерційного банку.....	12
Тема 3 Облік розрахункових операцій банку.....	17
Тема 4. Облік касових операцій.....	32
Тема 5 Облік доходів та витрат банку.....	38
Тема 6. Облік операцій з кредитування.....	50
Тема 7. Облік депозитних операцій.....	62
Тема 8. Облік операцій з цінними паперами	76
Тема 9. Облік операцій в іноземній валюті.....	86
Тема 10 Облік операцій банку з основними засобами та нематеріальними активами.....	95
Тема 11 Облік лізингових операцій.....	103

ВСТУП

Курс «Облік у банках» належить до загальнотеоретичних, знання яких необхідні для підготовки кваліфікованих фахівців. В умовах формування ринкових відносин в Україні важливим завданнями є утворення інфраструктури ринку, в якій значне місце посідають комерційні банки (КБ). Бухгалтерський облік в КБ України складає собою великий інформаційний потік про наявність та рух майна банку, грошових коштів, позикового капіталу, фондів, доходів та витрат, фінансових результатів тощо, який формується для управління, контролю, аналізу та планування діяльності КБ. Для забезпечення виконання цих завдань необхідна належна професійна підготовка фахівців в області банківського бухгалтерського обліку та аналізу.

Предмет дисципліни: вивчення та відображення в обліку інформаційних потоків про стан та рух майна банку, грошових засобів, про доходи та витрати, про фінансові результати діяльності КБ.

Мета даного курсу - вивчення теоретичних положень обліку діяльності КБ в Україні, вирішення практичних ситуацій і завдань, вироблення навиків і вмінь у прийнятті обґрунтованих рішень у цьому напрямку.

Внаслідок вивчення дисципліни студенти повинні знати:

- методику та об'єкти бухгалтерського обліку в КБ України;
- зміст та структуру Плану рахунків;
- документообіг обліку різних банківських операцій та послуг у національній та іноземній валюті;
- бухгалтерські проведення основних операцій КБ;
- фінансову звітність КБ.

Тема №1

ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ І ПРИНЦИПИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БАНКАХ

Мета заняття: засвоїти питання про об'єкти та предмет обліку в банках, з'ясувати особливості ведення бухгалтерського обліку в банках та ознайомитись з планом рахунків банку.

План роботи:

1. Опрацювати лекційний матеріал за темою.
2. Опрацювати зміст основних нормативних актів, що регулюють діяльність банків (дивись рекомендовану літературу.)
3. Вивчити назви класів Плану рахунків банку.

Зміст:

- 1.1 Предмет та метод бухгалтерського обліку в КБ, об'єкти бухгалтерського обліку, методологічні засади.
- 1.2 Особливості обліку господарських операцій банку.
- 1.3 Особливості побудови плану рахунків КБ. Фундаментальна облікова модель банку.

1.1 Предмет та метод бухгалтерського обліку в КБ, об'єкти бухгалтерського обліку, методологічні засади

Бухгалтерський облік у банках повинен реально відбивати фінансово - економічний стан банку, фінансові результати його діяльності, визначати й контролювати витрати, установлювати вплив ризиків і захищати капітал від фінансових ризиків.

Методологічною основою бух. обліку в КБ є його розподіл на :

- фінансовий облік;
- управлінський облік;

– податковий облік.

Податковий облік - складається із правил ведення бух. обліку, які встановлюють державні органи, наділені повноваженнями по збору податків.

Організація бух. обліку - це система правил, що забезпечує збір, обробку, використання, аналіз й збереження облікової інформації для виконання функцій банку.

Управлінський облік - система правил, які встановлює сам банк для внутрішнього користування, ведення обліку й організації роботи банку.

Система бухгалтерського обліку в банку повинна бути актуальною, надійною, ефективною.

Актуальність - всі операції банку повинні бути вчасно (щоденно) відбиватися в балансі й оборотне - сальдової відомості.

Надійність - виключення помилок за рахунок того, що виконується автоматичний контроль всіх записів протягом робочого дня.

Ефективність - доходи від діяльності повинні перевищувати витрати, що досягається за рахунок скорочення витрат праці й засобів на виконувемі банком операції й підвищенням їхньої прибутковості.

Предметом бух. обліку в КБ є об'єкти, що забезпечують уставну діяльність банку.

До об'єктів бух. обліку в КБ відносяться:

1) Господарські засоби - Активи банку :

- кошти ;
- майно банку (матеріальні цінності);
- дебіторська заборгованість;
- відвернені засоби.

2) Джерела їхнього формування (ресурси) - Пасиви банку:

- власні;
- притягнуті.

3) Фінансовий результат - прибуток або збиток;

4) Функціональна діяльність.

1.2 Особливості обліку господарських операцій банку.

Особливістю обліку господарських операцій є принцип нарахування, що базується на 3-х правилах:

1. Доходи визнаються у тому періоді, коли вони зароблені;
2. Витрати визнаються за той період, у якому вони були понесені;
3. Період, коли фактично були отримані або сплачені кошти в увагу не приймається.

Переваги обліку по даному методу - приведення у відповідність доходів і витрат, завдяки чому фінансова звітність відбиває реальні витрати діяльності банку, тобто принцип нарахування впливає на фінансову звітність:

1. операції й події визнаються в міру того, як вони відбуваються;
2. право на одержання коштів або інших фінансових ресурсів визнається як актив у балансовому звіті;
3. зобов'язання по оплаті коштів визнається як зобов'язання в балансовому звіті;
4. доходи й витрати у звіті про фінансові результати визнаються за відповідний період.

Метод заснований на 2-х концепціях:

- концепція визнання доходу;
- концепція визнання відповідності, що дає можливість з'ясувати які витрати необхідно визнати як витрати звітного періоду.

1.3 Особливості побудови плану рахунків КБ. Фундаментальна облікова модель банку.

План рахунків - це систематизований перелік синтетичних рахунків для складання фінансової звітності й ведення бухгалтерського, податкового й управлінського обліку в банках.

План рахунків для КБ і НБУ різний, тому що різні функції операцій які вони здійснюють.

Особливості плану рахунків:

- 1) Мультивалютність - це відбиття операцій у національній і іноземній

валюти на одних і тих самих рахунках.

2) Наявність у структурі плану рахунків управлінського обліку. Структура рахунків по управлінському обліку розробляється банком самостійно.

3) Подвійний запис на забалансових рахунках.

Структура плану рахунків:

- рахунку 1- 5 класу - балансові рахунки;
- рахунку 6 класу - рахунку доходів;
- рахунку класу 7 - рахунку витрат;
- рахунку класу 8 - управлінські рахунки;
- рахунку класу 9 - забалансові рахунки.

Клас 1: Казначейські й міжбанківські операції комерційних банків.

До казначейських інструментів відносяться:

- кошти й грошові чеки в касі банку, у касах відділень банку, в обмінних пунктах, у банкоматах;
- банківські метали;
- кошти на кор. рахунках НБУ, короткострокові й довгострокові кредити отримані від НБУ;
- кошти , кредити, цінні папери в інших банках;
- дебіторська й кредиторська заборгованість по операціях з іншими банками.

Клас 2: Операції із клієнтами:

На цих рахунках ведеться облік кредитів і авансів, бюджетних засобів, депозитів, засобів на транзитних рахунках, а також дебіторська й кредиторська заборгованість по операціях із клієнтами.

Всі клієнти діляться на: суб'єкти господарської діяльності, органи загальнодержавного керування, фізичних осіб, бюджетні й позабюджетні фонди України, небанківські фінансові установи.

Клас 3: Операції із цінними паперами й інші активи й зобов'язання.

На цих рахунках відбиваються операції із цінними паперами:

- торговельні операції із цінними паперами;
- операції із цінними паперами на продаж;
- операції із цінними паперами до погашення й
- операції із цінними паперами власної емісії.

А також операції за іншими розрахунками - господарські операції комерційних банків (зарплата, аванси, оплата відряджень і т.п), доходи й витрати майбутніх періодів.

Клас 4: Фінансові й матеріальні інвестиції

Відбиваються довгострокові вкладення в асоційовані й дочірні компанії, ведеться облік і рух приналежному банку основних фондів і нематеріальних активів і інших капітальних вкладень.

Клас 5: Капітал банку

Містить у собі :

- статутний капітал банку і його резервний капітал;
- нерозподілений прибуток;
- результати переоцінки основних фондів і нематеріальних активів.

Клас 6 - Доходи й Клас 7 - Витрати.

До них відносять процентні доходи, комісійні доходи, результати від торговельних операцій, інші банківські й небанківські операційні доходи й відповідні витрати, які забезпечують діяльність банку.

Всі доходи й витрати можна згрупувати так:

- доходи й витрати від статутної діяльності;
- доходи й витрати, які забезпечують статутну діяльність (адміністративні витрати, експлуатаційні витрати, витрати на оплату праці й т.д.)

– створення резервів (формується для покриття втрат по кредитах, від знецінювання цінних паперів, для створення резервів по сумнівній дебіторській заборгованості).

– непередбачені доходи й витрати.

Клас 8 - Управлінський облік.

Клас 9 - Забалансові рахунки.

Структурно план рахунків являє собою чотирьохрівневий класифікатор ієрархічного типу. Рахунки поєднуються по видах контрагентів, характеру операцій і ступеню ліквідності.

Перший рівень класифікації становлять класи - угруповання балансових рахунків за рівнем ліквідності, а також угруповання рахунків економічних показників діяльності: доходів і витрат банку.

Другий рівень становлять розділи - двозначні рахунки 2 порядку, що поєднують рахунки усередині кожного класу по характеру облікових операцій.

Третій рівень класифікації рахунків становлять тризначні рахунки 3 порядку - групи, що включають у себе рахунки, об'єднані по типу операцій і виду контрагентів усередині кожного розділу.

Четвертий рівень становлять балансові рахунки - чотиризначні рахунки 4 порядку, на яких враховуються окремі операції банків і їхні економічні результати.

Фундаментальна облікова модель комерційного банку виглядає наступним чином:

Актив (А) = Власний капітал (ВК) + Зобов'язання (З)

Ця модель важлива при складанні балансу банку, який складається із двох стовпчиків : "АКТИВ" і "ПАСИВ".

АКТИВИ	ПАСИВИ - Зобов'язання й власний капітал
Ресурси, контрольовані банком	Джерела формування ресурсів
Сукупні активи = Сукупні зобов'язання + Капітал	

Структура статей балансу виглядає в такий спосіб:

АКТИВИ	ПАСИВИ		
Грошові активи (гроші в касі, коррахунки в НБУ), первісні резерви	ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	Засоби, запозичені на міжбанківському ринку. Зобов'язання перед іншими банками (кореспондентські рахунки інших банків)	Позикові кошти
Гроші в інших банках, державні. і інші цінні папери, рефінансуємі НБУ		Міжбанківські кредити, отримані	
Портфель цінних паперів на продаж. Кредитний портфель		Депозитні позики. Депозити до запитання клієнтів - не банків	Депозити
Інвестиційний портфель		Термінові депозити клієнтів - не банків	
		Недипозитні позикові й інші зобов'язання	
Основні засоби й інші активи	КАПІТАЛ	Статутний капітал	
		Резервний капітал	
		Нерозподілений прибуток	
		Інші джерела капіталу	
		Усього власний капітал	
БАЛАНС (валюта балансу)		БАЛАНС (валюта балансу)	

Список рекомендованої літератури:

1. Положення про організацію операційної діяльності в банках України: Постанова Правління НБУ від 18.06.03 № 254 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua
2. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України: Постанова Правління НБУ від 30.12.98 № 566 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua
3. План рахунків бухгалтерського обліку банків України: Постанова Правління НБУ від 17.06.2004 № 280 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

Контрольні питання до лекційного матеріалу

1. Назвіть предмет і метод бухгалтерського обліку в банках.
2. Дайте характеристику предмету та об'єкту бухгалтерського обліку в банку.
3. Охарактеризуйте особливості обліку господарських операцій в КБ.
4. Дайте характеристику та розкрийте особливості побудови Плану рахунків бухгалтерського обліку в банках.
5. Що таке фундаментальна облікова модель КБ.
6. Розкрити логічні схеми взаємозв'язку груп окремих розділів Плану рахунків банку.
7. Охарактеризуйте формування номеру аналітичного обліку в банках.

Тема №2

ОБЛІК КАПІТАЛУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Мета заняття: з'ясувати порядок реєстрації банку, ознайомитись з системою рахунків обліку власного капіталу та особливостями обліку простих та привілейованих акцій банку.

План роботи:

1. Опрацювати лекційний матеріал за темою.
2. З'ясувати механізм дії контрпасивних рахунків за класом 5 «Капітал банку» Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.
3. Самостійно підготувати стислий конспект змісту Закону «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 №2121-111 зі змінами та доповненнями. Акцентувати увагу на переліку операцій, дозволених до виконання банківськими установами.

Зміст:

- 2.1 Порядок реєстрації КБ.
- 2.2 Система розрахунків для обліку статутного капіталу банку.

2.1 Порядок реєстрації КБ.

В Україні КБ створюються з дозволу НБУ, згідно про що в державному реєстрі банків робиться відповідний запис. Порядок реєстрації банку регламентується Законом про банки й банківську діяльність.

Засновниками, акціонерами або учасниками КБ можуть бути як українські так і іноземні юридичні й фізичні особи, за винятком:

- Ради народних депутатів всіх рівнів;
- їхніх виконавчих органів;
- політичних і профспілкових організацій, партій і союзів;
- суспільних фондів;
- комерційних банків.

Також виключаються наступні фізичні особи:

- військовослужбовці;
- посадові особи органів прокуратури, суду, держбезпеки, внутрішніх справ;
- особи, що мають судимості за лиходійства, хабарництва й ін. корисливі злочини.

Засновники банку повинні укласти між собою договір, що визначає порядок здійснення спільної діяльності та відповідальність перед особами, що підписалися на акції банку.

Формування статутного капіталу може здійснюватися шляхом емісії власних акцій (банк створений у формі Акціонерного Товариства) або оголошення передплати на паї (у формі ТОВ або кооперативного банку) винятково шляхом грошових внесків з підтверджених джерел. Забороняється використовувати для формування статутного фонду бюджетні засоби (за винятком державних банків) і засоби, запозичені у кредит.

Внески в статутний фонд здійснюються винятково в гривнях для резидентів і в гривнях або в конвертованій валюті для нерезидентів. Перерахунок у національну валюту здійснюються за офіційним курсом у день складання установчого договору.

Розмір статутного капіталу визначається засновниками, але не може бути менше ніж законодавчо встановлений НБУ.

Згідно ст.31 Закону "Про банки й банківську діяльність" мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації банку не може бути менше 75 млн. грн.

Протягом усього часу своєї діяльності банк не може мати статутний капітал менше цього рівня.

Банк має право викуповувати в акціонерів власні акції, якщо це не призведе до зниження капіталу банку нижче мінімального рівня.

До подачі документів, всі кошти повинні бути зібрані засновниками й внесені на тимчасовий рахунок, відкритий в установі НБУ по місцю створення банку. Після реєстрації банку, ці гроші перераховуються з тимчасового рахунку на кореспондентський рахунок у НБУ. При відмові в реєстрації, кошти вертаються засновникам за їх заявою.

Реєстрацію веде НБУ шляхом внесення банку в Республіканську книгу реєстрації й тільки після цього банк здобуває статус юридичної особи й може виконувати свої функції.

Для реєстрації банку необхідно подати наступні документи:

- 1 Заява про реєстрацію банку;
2. Установчі документи - договір про збори акціонерів, устав, протокол про прийняття уставу й призначення керівних органів банку;
3. Економічне обґрунтування створення банку, включаючи розрахунковий баланс і розрахунковий план доходів, витрат і прибутку на кінець першого року діяльності;
4. Бухгалтерські баланси акціонерів;
5. Висновок аудиторської організації, що має ліцензію НБУ про фінансовий стан засновників.
6. Відомості про професійну придатність глави правління й головного бухгалтера (виписку із трудової книги й диплом – необхідні вища економічна освіта й стаж роботи не менш 3 років.)

7. Копію платіжного документа про попередню сплату за реєстрацію банку.

8. Копію звіту про проведення відкритої передплати на акції й список акціонерів банку.

9. Довідку про наявність і технічний стан приміщень банку, договір про оренду не менш чим на 5 років.

Строк розгляду документів - не більше 1 місяця. У випадку його перевищення без поважних причин, НБУ виплачує засновникам 0.01% від статутного капіталу за кожний день прострочення реєстрації банку.

Після ухвалення рішення про реєстрацію НБУ, Комерційному банку видається свідчення про реєстрацію. Рішення про реєстрацію доводиться до ознайомлення до ради банку й територіальному керуванню НБУ по місцю розташування банку листом за підписом директора Керування реєстрації й ліцензування банків. Додатково з листом висилається устав банку, титульний аркуш якого засвідчено печаткою НБУ й підписом заступника Глави правління. Устав банку зшивається й скріплюється печаткою Керування справами НБУ.

2.2 Система розрахунків для обліку статутного капіталу банку.

Статутний капітал банку - це активи банку за відрахуванням його зобов'язань.

Капітал передплатний - величина капіталу на яку отримані письмові зобов'язання акціонерів або пайовиків на внесення засобів по передплаті на акції. На основі цього капіталу формується статутний капітал.

Процес акумуляції засобів для реєстрації банку означає поширення акцій серед акціонерів. Акції по своєму типу можуть бути:

- прості;
- привілейовані.

Привілейовані акції не дають права на голосування, але їхні власники одержують переважне право на дивіденди, які виплачують у розмірі, зазначеному в акціях. Прості акції не мають дивідендної ставки, але надають

право голосу. Незалежно від форми внесення вкладу вартість акцій по рахунках обліку капіталу виражається в гривнях.

Зареєстрований статутний капітал ураховується на пасивних балансових рахунках групи 500:

Рахунку 5000 "Зареєстрований статутний капітал банку" і рахунок 5001(КП) "Невиплачений зареєстрований статутний капітал банку". До рахунку 5000 відкривається два субрахунки:

- 5000/1 для обліку привілейованих акцій і
- 5000/2 для обліку простих акцій.

Аналітичний облік ведеться в розрізі акціонерів банку в поіменному реєстрі. Відображення операцій за розрахунками групи 500 "Статутний капітал банку" ведеться тільки на балансі головного банку (юридичної особи).

Для обліку операцій, пов'язаних з рухом коштів по формуванню статутного капіталу - випуском (емісією) акцій, їхнім продажем, викупом, нарахуванням емісійних разниц і дивідендів використовуються наступні рахунки:

3630 (А) "Внески по незареєстрованному статутному капіталу"

3631(П) "Кредиторська заборгованість перед акціонерами по дивідендах"

5002 (КП) "Власні акції, викуплені в акціонерів"

5003(П) "Дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу"

5010 (П) "Емісійні різниці"

5020 (П) "Загальні резерви"

5021 (П) "Резервні фонди"

5022 (П) "Інші фонди банку"

5030 (П) "Нерозподілений прибуток минулих років"

5031 (А) "Непокриті збитки минулих років"

5040 (П) "Прибуток звітнього року, що очікує підтвердження"

5041 (А) "Збиток звітнього року, що очікує підтвердження"

510 (П) "Результати переоцінок"

59 (АП) "Результати поточного року"

6203 (АП) "Результат від торгівлі цінними паперами на продаж".

Список рекомендованої літератури:

1. Положення про створення державної реєстрації банків: Затв. постановою Правління НБУ 31.08.01 № 375. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» №2121-111 від 07.12.2000р. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua
3. Закон України «Про національний банк України» №697-XIУ від 20.05.99 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

Контрольні питання до лекційного матеріалу

1. Назвіть хто може бути засновником КБ згідно діючого законодавства.
2. Яким чином відбувається формування статутного капіталу КБ.
3. Охарактеризуйте особливості обліку господарських операцій в КБ.
4. Дайте характеристику переліку документів, необхідних для реєстрації КБ.
5. Розкрити відмінності простих та привілейованих акцій.
6. Охарактеризуйте склад капіталу банку і відображення його елементів за класом 5 Плану рахунків бухгалтерського обліку банків.
7. Дайте характеристику рахунків, призначених для обліку капіталу банку.

Тема №3

ОБЛІК РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ

Мета заняття: ознайомитись з обліком безготівкових операцій банку за різними способами: з використанням платіжного доручення, платіжного доручення – вимоги, платіжними вимогами, розрахунковими чеками, акредитивами, платіжними картками.

План роботи:

1. Опрацювати лекційний матеріал за темою.
2. Вивчити основні нормативні акти, що регламентують облік розрахункових операцій банку.

Зміст:

- 3.1 Облік безготівкових розрахунків із застосуванням платіжних доручень.
- 3.2 Облік безготівкових розрахунків із застосуванням розрахункових чеків.
- 3.3 Облік безготівкових розрахунків із застосуванням акредитивів.
- 3.4 Облік безготівкових розрахунків із застосуванням платіжних карток.

3.1 Облік безготівкових розрахунків із застосуванням платіжних доручень.

Розрахунки без участі готівки здійснюються способом використання безготівкових розрахунків. Безготівкові розрахунки - це розрахунки, які провадить банк за допомогою перерахування грошових коштів з рахунка платника на рахунок одержувача, а також перерахування банком за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку на рахунки одержувачів коштів.

За здійснення розрахунків використовуються розрахункові документи на паперових носіях та в електронному вигляді. Розрахункові документи приймаються банком до виконання за наявності підписів осіб, які мають право розпоряджатися коштами поточного рахунка. Документи від підприємств приймаються протягом робочого дня. Документи, прийняті в операційний час, відображаються банком у балансі того самого дня. Списання коштів з рахунка платника проводиться тільки за першим примірником розрахункового документа.

Якщо до банку надійшло одночасно кілька розрахункових документів, на підставі яких здійснюється списання коштів, то вони виконуються в такій

черговості:

- першою чергою списуються кошти на підставі рішення суду для задоволення вимог про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а також вимог про стягнення аліментів;
- другою - списуються кошти на підставі рішення суду для розрахунків щодо виплати вихідної допомоги та оплати праці особам, які працюють за трудовим договором (контрактом), а також виплати за авторським договором;
- третьою - списуються кошти на підставі інших рішень суду;
- четвертою - списуються кошти за розрахунковими документами, що передбачають платежі до бюджету;
- п'ятою чергою - списуються кошти за іншими розрахунковими документами в порядку їх послідовного надходження.

Платіжне доручення - розрахунковий документ, який містить письмове доручення платника банку, що обслуговує, про списання зі свого рахунка зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок одержувача.

Платіжне доручення подається клієнтом до банку, що його обслуговує, не менше ніж у двох примірниках. Платник має право зазначати в платіжному дорученні дату валютування, яка не може перевищувати 10 календарних днів з дати складання платіжного доручення. Банк одержувача до настання дати валютування, що зазначена в електронному розрахунковому документі, зараховує переказані кошти на відповідний рахунок і не пізніше від наступного робочого дня згідно з порядком, передбаченим у договорі, повідомляє одержувача про надходження на його адресу коштів та дату їх валютування.

Операцію з перерахування коштів з відповідного рахунка на рахунок одержувача банк одержувача оформляє меморіальним ордером, у реквізиті «Призначення платежу» якого зазначає номер і дату електронного розрахункового документа, а також повторює текст реквізиту «Призначення платежу» цього електронного розрахункового документа.

Платник до настання дати валютування може відкликати кошти, які до

зарахування на рахунок одержувача обліковуються в банку, що обслуговує одержувача. Банк одержувача, отримавши лист про відкликання коштів, цього самого дня перераховує кошти з відповідного рахунка на той самий рахунок у банку платника, з якого вони надійшли, якщо на час надходження вказівки кошти не зараховані на рахунок одержувача, та повідомляє одержувача про відкликання коштів платником.

Банк платника приймає платіжне доручення до виконання протягом 10 календарних днів з дати його виписки. День оформлення платіжного доручення не враховується.

Реквізит «Призначення платежу» платіжного доручення заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж та документи, на підставі яких здійснюється перерахування коштів одержувачеві.

Через підприємства поштового зв'язку здійснюються перекази:

- на ім'я окремих фізичних осіб - коштів, що належать їм особисто (пенсії, аліменти, заробітна плата, витрати на відрядження, авторський гонорар);

- підприємствам - коштів на виплату заробітної плати, для організованого набору працівників, заготівлі сільськогосподарської продукції в тих населених пунктах, в яких немає банків.

Для перерахування коштів підприємству зв'язку платник подає до банку, що обслуговує, платіжне доручення, в якому зазначає реквізити підприємства поштового зв'язку, з рахунка якого сплачуватимуться перекази їх одержувача, та номери списків одержувачів коштів.

Усі претензії за розрахунками між клієнтами регулюються ними без участі банку. Але банк приймає від клієнтів претензії згідно з угодою на обслуговування за несвоєчасне списання або зарахування сум, виплачуючи штраф на користь клієнта.

Під час проведення розрахунків між клієнтами банк відображає операції на рахунках у такий спосіб:

1. Якщо клієнти обслуговуються в одному банку:

Дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» - поточний рахунок платника; Кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» - поточний рахунок одержувача коштів.

2. Якщо клієнти обслуговуються в різних банках:

а) у разі списання коштів з рахунка клієнта - платника, що обслуговується даним банком:

Дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» - поточний рахунок платника коштів;

Кредит рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України»;

б) У разі зарахування коштів клієнтові - одержувачу коштів, о обслуговується даним банком:

Дебет рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України»;

Кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» - поточний рахунок одержувача коштів.

3.2 Облік безготівкових розрахунків із застосуванням розрахункових чеків.

Розрахунковий чек - це документ, що містить письмове розпорядження власника рахунка (чекодавця) банку-емітенту, в якому відкрито його рахунок, сплатити утримувачу чека зазначену в чеку суму коштів.

Чеки виготовляються на замовлення банку Банкотно-монетним двором Національного банку чи іншим спеціалізованим підприємством на спеціальному папері з додержанням усіх обов'язкових вимог. Чеки брошуруються в розрахункові чекові книжки (далі - чекові книжки) по 10, 20, 25 аркушів. Чеки, що використовуються фізичними особами для здійснення одноразових операцій, виготовляються як окремі бланки, облік яких банки ведуть окремо від чекових книжок. Чеки та чекові книжки є бланками суворого обліку.

Чеки застосовуються для здійснення розрахунків у безготівковій формі

між юридичними особами, а також між фізичними та юридичними особами з метою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари, виконані роботи та надані послуги.

Банк-емітент без видачі чекової книжки може видати на ім'я чекодавця (фізичної особи) один або кілька розрахункових чеків на суму, що не перевищує залишку коштів на рахунку чекодавця, або на суму, що внесена готівкою.

Строк дії чекової книжки - один рік; розрахункового чека, який видається для разового розрахунку фізичній особі, - три місяці. День оформлення чекової книжки або чека не враховується. Чеки, виписані після зазначеного строку, вважаються недійсними і до оплати не приймаються. За погодженням з установою банку строк дії невикористаної чекової книжки може бути подовжений.

Чек заповнюється від руки (кульковою ручкою, чорнилом) або з використанням технічних засобів. У ньому не допускається виправлень та використання факсиміле замість підпису.

Чек із чекової книжки подається до оплати в банк утримувача чека протягом 10 календарних днів (день виписування чека не враховується).

Власникові заборонено передавання чекової книжки будь-якій іншій юридичній або фізичній особі. Чек приймається утримувачем чека до оплати безпосередньо від чекодавця, на ім'я якого оформлені документи, що підтверджують отримання ним товарів (виконання робіт, надання послуг). Підприємствам не дозволяється здійснювати обмін чека на готівку та отримувати готівкою здачу із суми чека.

Фізичні особи можуть обмінювати чек на готівку або отримувати здачу із суми чека готівкою (але не більше ніж 20 відсотків від суми цього чека).

Виписуючи чек, чекодавець переписує на його корінець залишок ліміту з корінця попереднього чека і зазначає новий залишок ліміту.

Відображення в обліку операцій з розрахунковими чеками здійснюється в такий спосіб:

1. Згідно з заявою клієнта і для гарантованої оплати чеків чекодавець бронює кошти на окремому аналітичному рахунку «Розрахунки чеками» відповідних балансових рахунків (далі - аналітичний рахунок «Розрахунки чеками») у банку-емітенті, одержуючи комісійні за послуги. Це можуть бути рахунки:

- 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання»;
- 2622 П «Кошти в розрахунках фізичних осіб»;
- 2526 П «Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України»;
- 2552 П «Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються за рахунок бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів» тощо.

Для цього разом із заявою про видачу чекової книжки чекодавець подає до банку-емітента платіжне доручення для перерахування коштів на аналітичний рахунок «Розрахунки чеками», що відповідає запису:

- Дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;
- Кредит рахунка 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання», аналітичний рахунок «Розрахунки чеками» на суму ліміту чекової книжки; Кредит рахунка 6110 П «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів» - на суму, визначену за послугу. Одночасно списується з позабалансу бланк виданої чекової книжки:

- Дебет рахунка групи 991 «Коррахунки до рахунків розділів 95-98»;
- Кредит рахунка 9821 А «Бланки суворого обліку». У міру розрахунків з постачальниками продукції, товарів, робіт, послуг чекодавець виписує чек на суму платежу, що не перевищує ліміту (граничної суми, зазначеної на зворотному боці першої сторінки чекової книжки) і передає його постачальнику - утримувачу чека. Останній перевіряє обов'язкові реквізити та завіряє його підписами посадових осіб згідно з карткою зразків підписів та відбитком печатки.

3.3 Облік безготівкових розрахунків із застосуванням акредитивів.

Акредитив - це форма безготівкових розрахунків, за якої клієнт-заявник акредитива доручає банку, що його обслуговує:

- виконати платіж бенефіціару (постачальнику) за товари, виконані роботи чи надані послуги;
- надати повноваження іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

За розрахунків акредитивами в економічні відносини вступають такі суб'єкти:

- платник - заявник акредитива (аплікант), юридична особа, яка звертається до банку, що її обслуговує, для відкриття акредитива;
- банк-емітент - банк платника, що відкриває акредитив своєму клієнтові;
- бенефіціар - юридична особа, на користь якої виставлений акредитив.

Це продавець, виконавець робіт або послуг;

- авізуючий банк - банк, який за дорученням банку-емітента повідомлює бенефіціара про відкриття акредитива без будь-якої відповідальності за його оплату;
- виконуючий банк - банк бенефіціара або інший банк, що за дорученням банку-емітента проводить оплату документів, зазначених в акредитиві. Виконуючий банк може бути одночасно й авізуючим банком.

Акредитиви можуть бути депоновані в банку платника і в банку постачальника.

Умови та порядок проведення розрахунків за акредитивами передбачаються в договорі між бенефіціаром і заявником акредитива і не повинні суперечити законодавству України, у тому числі нормативно-правовим актам Національного банку.

За операціями за акредитивами всі зацікавлені сторони мають справу тільки з документами, а не з товарами, послугами або іншими видами виконання зобов'язань, з якими можуть бути пов'язані ці документи.

Банк-емітент може відкривати такі види акредитивів:

– покритий - акредитив, для здійснення платежів за яким заздалегідь бронюються кошти платника в повній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або у виконуючому банку. Кошти заявника акредитива бронюються на аналітичному рахунку «Розрахунки за акредитивами» відповідних балансових рахунків (далі - аналітичний рахунок «Розрахунки за акредитивами»);

– непокритий - акредитив, оплата за яким (якщо тимчасово коштів на рахунку платника немає) гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту.

Акредитив може бути відкличним або безвідкличним. Це зазначається на кожному акредитиві. Якщо немає такої позначки, то акредитив вважається безвідкличним.

Відкличний акредитив може бути змінений або анульований банком-емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення бенефіціара (наприклад, за недодержання умов, передбачених договором, дострокової відмови банком-емітентом від гарантування платежів за акредитивом). Відкликання акредитива не створює зобов'язань банку-емітента перед бенефіціаром.

Безвідкличний акредитив - це акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені тільки за згодою на це бенефіціара, на користь якого він був відкритий.

Безвідкличний акредитив, підтверджений виконуючим банком, не може бути змінений або анульований без згоди виконуючого банку.

Безвідкличний акредитив - це зобов'язання банку-емітента сплатити кошти в порядку та в строки, визначені умовами акредитива, якщо документи, передбачені ним, подано до банку, зазначеному в акредитиві, або до банку-емітента, та якщо дотримано строки й умови акредитива.

Акредитив має містити тільки ті умови, додержання яких банк може перевірити документально.

Банк-емітент, прийнявши заяву, визначає спосіб виконання акредитива,

авізуючий та виконуючий банки і здійснює відповідні бухгалтерські записи.

Розглянемо особливості обліку покритого акредитива. Відкриваючи покритий акредитив, заявник:

1. К крім заяви подає до банку-емітента платіжне доручення на бронювання коштів на аналітичному рахунку «Розрахунки за акредитивами» таких балансових рахунків:

– 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарської діяльності»; 2622 П «Кошти в розрахунках фізичних осіб»; 2526 П «Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України»; 2552 П «Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються з бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів»;

– 2554 П «Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються з районних, міських, селищних та сільських бюджетів».

У разі відкриття покритого акредитива, депонованого в банку-емітенті, заявник подає заяву та платіжне доручення на перерахування коштів зі свого рахунка (наприклад, для підприємств 2600) на аналітичний рахунок (для підприємств - 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання») «Розрахунки за акредитивами» у банку-емітенті. Ідеться про бронювання коштів для розрахунків акредитивом:

– Дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» - перерахування коштів з заявника - підприємства;

– Кредит рахунка 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання» / «Розрахунки за акредитивами» - зарахування коштів на рахунок депонування акредитивів у банку-емітенті;

– Кредит рахунка 6110 П «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів» - на суму, визначену за послугу.

2. Банк покупця повідомляє банк постачальника про відкриття акредитиву;

3. Банк постачальника, після одержання повідомлення, інформує постачальника про відкриття акредитива, який обліковує на позабалансовому

рахунку 9802 «Акредитиви до виконання».

4. Постачальник відвантажує товар покупцеві;

5. Постачальник передає товарно – транспортні накладні та розрахункові документи своєму банку для одержання платежу;

6. Банк постачальника, одержавши зазначені документи, перевіряє їх та звіряє з умовами реалізації акредитива;

7. Банк постачальника надсилає документи спецзв'язком до банку – емітенту;

8. Банк емітент після перевірки сплачує надіслані документи та сповіщає про платіж банк – контрагент:

Дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» - перерахування коштів з заявника-підприємства, рахунок «Розрахунки акредитивами»;

Кредит рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України» - списання коштів з банку-емітента в сумі акредитива;

9. Банк постачальника зараховує кошти на рахунок постачальника:

Дебет рахунку 991 «Контррахунки для рахунків розділів 96-98»

Кредит рахунку 9802 «Акредитиви до виконання»;

3.4 Облік безготівкових розрахунків із застосуванням платіжних карток

Операції з занесення на рахунки та отримання з рахунків готівкових коштів за допомогою платіжних та інших карток здійснюються згідно з правилами внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем, а також відповідних нормативно-правових актів через каси банку або банкомати.

Банкомати можуть установлюватись як на території банку, так і за його межами.

Видача коштів із застосуванням платіжних карток виконується в межах їх залишку на рахунку клієнта на відповідному картковому рахунку.

Бланки платіжних карток внутрішньодержавних та міжнародних

платіжних систем обліковуються банком в умовній оцінці (одна гривня за одну штуку) на окремому аналітичному рахунку позабалансового рахунка 9821 А «Бланки суворої звітності».

Операція з придбання банком бланків платіжних карток відображається такими проведеннями:

– на вартість бланків у національній валюті:

Дебет рахунка 3510 «Дебіторська заборгованість із придбанням активів»;

Кредит рахунків 1200 «Кореспондентський рахунок у Національному банку України» або

Кредит рахунка 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

– на вартість бланків у іноземній валюті:

Дебет рахунка 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

Кредит рахунка 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;

– на суму гривневого еквівалента вартості бланків:

Дебет рахунка 3510 «Дебіторська заборгованість із придбання активів»;

Кредит рахунка 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Для зарахування коштів під час емісії платіжних карток у банку-емітенті клієнтам відкривають рахунки:

– картковий рахунок для банків у інших банках - на балансовому рахунку 1600 «Кореспондентські рахунки інших банків»;

– картковий рахунок для фізичних осіб - на балансовому рахунку 2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Занесення, перерахування або поповнення коштів на картрахунки фізичної особи може виконуватися способом занесення готівкових коштів через банкомат, касу банку-емітента, банку, що працює за агентською угодою,

іншого банку через переказ коштів зі своїх поточних або депозитних рахунків, а також з рахунків інших осіб за їх дорученням.

Під час операції з поповнення коштів на картковий рахунок у банку-емітенті здійснюються такі проведення:

- за внесення готівкових коштів через касу:

Дебет рахунків 1001 «Банкноти та монети в касі банку», 1002

«Банкноти та монети в касі відділень банку»;

Кредит рахунка 2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Поповнення картрахунків юридичних осіб здійснюється способом переказу коштів з їхніх поточних рахунків та за рахунок готівки, що вноситься в установленому порядку до каси банку-емітента.

Процедура поповнення картрахунків у банку-емітенті супроводжується відображенням в обліку таких операцій:

- занесення готівки у відповідній валюті до каси банку:

Дебет рахунків 1001 «Банкноти та монети в касі банку», 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»;

Кредит рахунка 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток»;

- перерахування коштів з поточних рахунків клієнтів:

Дебет рахунка 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

Кредит рахунка 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Під час видачі готівки через банкомат власнику платіжної картки здійснюється проведення на суму заявленої готівки:

Дебет рахунка 2920 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат»;

Кредит рахунка 1004 «Банкноти та монети в банкоматах».

Закриття транзитного рахунка 2920 за операціями з видачі готівки через банкомат оформляється записом:

– за здійснення переказу з карткових рахунків, відкритих у банку - емітенті, що одночасно є банком-еквайром:

Дебет рахунків 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток»; 2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток»;

Кредит рахунка 2920 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат»;

– за здійсненням переказу з карткових рахунків власників платіжних карток, відкритих в інших банках:

– у банку-емітенті:

Дебет рахунків 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток»; 2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток»;

Кредит рахунків 1200 «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках», 1600 «Кореспондентські рахунки інших банків»;

– у банку-еквайрі:

Дебет рахунків 1200 «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках», 1600 «Кореспондентські рахунки інших банків»;

Кредит рахунка 2920 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат».

Список рекомендованої літератури:

1. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: Затв. постановою Правління Національного банку України 12.11.03 №492 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

2. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Затв. постановою Правління Національного банку України 21.01.04 № 22 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

3. Порядок ведення аналітичного обліку установами банків України: Затв. постановою Правління Національного банку України 30.12.97 №466 (зі змінами і доповненнями). – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

4. Правила бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України: Затв. постановою Правління Національного банку України 17.12.01 № 524. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

Контрольні питання до лекційного матеріалу

1. Що таке платіжне доручення.
2. В якій послідовності списуються кошти при отриманні від клієнта декілька розрахункових документів
3. Якими проведеннями відображаються розрахунки між клієнтами банків, якщо вони обслуговуються в одному банку. А якщо обслуговуються в різних банках
4. Дати характеристику розрахунковому чеку.
5. Яким чином заповнюється чек та який строк дії чека нової книжки.
6. Якими проведеннями відображаються операцій з розрахунковими чеками.
7. Дайте визначення акредитиву.
8. Які види акредитиву може відкривати банк-емітент.
9. Охарактеризуйте особливості обліку покритого акредитива.
10. На якому рахунку у КБ обліковуються платіжні картки.
11. Розкрити відмінності облікових операцій з використанням платіжних карток.

Тема №4

ОБЛІК КАСОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Мета заняття: з'ясувати порядок організації обліку касових операцій у банку, ознайомитись з роботою прибуткових та видаткових кас банку та веденням синтетичного обліку касових операцій.

План роботи:

1. Опрацювати лекційний матеріал за темою.
2. Вивчити основні нормативні акти, що регламентують облік операцій за темою: Інструкцію з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України: Затв. постановою Правління Національного банку України 20.10.04 № 495 та Інструкцію про касові операції в банках України: Затв. постановою Правління НБУ 14.08.03 № 337 зі змінами та доповненнями.

Зміст:

- 4.1 Організація обліку касових операцій у КБ.
- 4.2 Облік операцій, здійснюваних прибутковими касами.
- 4.3 Облік операцій, здійснюваних видатковими касами.
- 4.4 Синтетичний облік касових операцій.

4.1 Організація обліку касових операцій у КБ.

Касові операції займають значний обсяг роботи КБ і характеризують одну з головних функцій банку з контролю ринку операцій з готівкою.

Банки, здійснюючи сучасне касове обслуговування клієнтів, забезпечують збереження їхніх коштів і сприяють виконанню емісійно-касової дисципліни. Крім цього до касових операцій відносяться різні розрахунки зі співробітниками банку по різних виплатах.

Законодавством передбачено, що за касове обслуговування банк

установлює клієнтові плату в розмірі, передбаченому договором на касове обслуговування, але не більше 1% від виданої суми готівкою.

Ліміт залишку готівки в касі для кожного клієнта встановлюється тим КБ, у якому відкритий поточний рахунок, щорічно протягом першого кварталу. Для проведення касових операцій у банках формується касовий апарат, структуру якого банк визначає самостійно. При будь-якій організаційній формі побудови банку касовий апарат виконує:

1. прийом і видачу наявних коштів, тобто основні касові операції;
2. перерахування інкасованого виторгу;
3. розмін грошових купюр, обмін їх на монети;
4. видачу чекових книжок, тобто супутні операції.

Залежно від обсягів касових операцій, їхнього характеру для здійснення касового обслуговування створюється операційна каса, що у великих банках складається з:

- прибуткової каси;
- видаткової каси;
- вечірньої каси;
- каси перерахування виторгу;
- каси розміну.

Всі наявні кошти, а саме кошти резервних фондів, іноземна валюта, золото й ін. цінності перебувають у грошових сховищах банку. Облік, прийнятих у сховище банкнот, монет і ін. цінностей ведеться в книзі обліку готівки операційної каси.

Один екземпляр ключів від сховища й особиста печатка перебувають у керівника банку, головного бухгалтера й завідувача касою. Дублікати ключів перебувають у службі безпеки банку або найближчій відповідній службі в мішечку із тканини, опечатаного й підписаного трьома співробітниками банку.

Опечатується сховище по закінченні робочого дня.

Матеріально відповідальними особами за схоронність коштів і цінностей є керівник банку, головний бухгалтер і завідувач касою (старший

касир).

З кожним працівником каси банк заключає договір про повну матеріальну відповідальність. Касири операційних кас зобов'язані мати зразки підписів керівника банку й бухгалтерських працівників, уповноважених підписувати прибуткові й видаткові касові документи, а бухгалтера - зразки підписів касирів.

Залишок грошей в операційній касі обмежується розміром, що визначається залежно від обсягу наявного обігу банку й умов його роботи.

4.2 Облік операцій, здійснюваних прибутковими касами.

Внесення готівки в касу банку відбувається на підставі прибуткових документів, які виписуються в одному або двох екземплярах:

1. від підприємств, організацій для внесення сум на поточний рахунок, а також від громадян на їхні внески - по оголошенню на внесення готівки (складається із трьох частин: оголошення, квитанція й ордер);
2. платежі від населення - повідомлення з видачею квитанції;
3. всі інші надходження грошей, у т.ч. від працівників банку - по прибуткових касових ордерах з видачею підписаних касиром їхніх копій і відбитком печатки.

Одержавши прибутковий документ, касир зобов'язаний:

- перевірити наявність і відповідність підписів операційних працівників наявним у нього зразкам;
- звіряє відповідність сум, зазначених у документі цифрам і прописом.
- викликає особу, що вносить суму, приймає гроші й перераховує кожен купюру. Якщо клієнт здає гроші по декількох прибуткових документах для зарахування на різні рахунки, то касир приймає гроші по кожному документі окремо.

При збігу перелічених і зазначених сум, касир підписує квитанцію, ставить на ній печатку й повертає квитанцію здавачеві. Оголошення залишає в себе як документ, що свідчить про факт прийому грошей. Протягом операційного дня всі суми прийнятих грошей реєструються в касовому

журналі, а наприкінці дня складають довідку касира прибуткової каси про суму прийнятих грошей і кількість прибуткових документів.

Вся готівка, що надійшли до закінчення операційного дня, у цей же день прибуткуються в операційну касу й зараховуються на поточні рахунки клієнтів і синтетичні балансові рахунки по балансі банку.

4.3 Облік операцій, здійснюваних видатковими касами.

Основними документами для видачі готівки є:

- для підприємств, організацій і СПД - винятково по грошових чеках, затвердженій формі, які відриваються з розрахункової чекової книжки.

- для індивідуальних позичальників, які беруть позики в банку, пенсіонерам і вкладникам - по видаткових касових ордерах і видаткових ордерах, форма затверджена НБУ.

- для працівників банку - на зарплату й господарчі витрати, відрядження - по видаткових касових ордерах.

Для проведення видаткових операцій завідувач касою видає касирам під звіт готівку, за яку вони розписуються в книзі прийнятих і виданих цінностей, указуючи залишок підзвітних сум.

Операційний працівник після перевірки наявності коштів на рахунку клієнта підписує чек і видає особі, що одержує гроші для пред'явлення в касу контрольну марку від чека або відривний талон від видаткового касового ордера.

Одержавши видатковий чек у касі, касир:

- перевіряє підпис посадових осіб банку.
- порівнює суми, проставлені в документі цифрами й прописом.
- перевіряє наявність паспортних даних одержувача грошей.
- викликає одержувача й запитує про суму одержуваних засобів.
- звіряє номер контрольної марки або талона в касу з номером видаткового документа, наклеює контрольну марку на відповідний документ.
- готує і видає суму й видатковий документ на підпис клієнтові банку.

Наприкінці операційного дня касир видаткової каси робить наступні дії:

- звіряє суми прийнятих під звіт грошових сум Видаткових документів і залишки коштів у касі.
- складає довідку касира видаткової каси, підписує її.
- відбиті в довідці касові обороти звіряє із записами в касових журналах операціоністів.

Касир розписується в касовому журналі, а операціоністи в довідці.

Залишок грошей і видаткові документи разом зі звітом касир здає під розписку в "Книзі обліку прийнятих і виданих грошей (цінностей)". Завідувач касою перевіряє звіт касира, підписує його й підшиває в документи дня.

4.4 Синтетичний облік касових операцій.

Облік найбільш важливих прибутково-видаткових касових операцій на бухгалтерських рахунках відображається на рахунку 100 "Банкноти й монети". Основні кореспонденції обліку касових операцій відображено в таблиці.

С кредиту рахунків	Дебет рахунку 100	Кредит рахунку 100	В дебет рахунку
25,26	Внесено клієнтами готівка	Видано клієнтам готівка	25,26
120	Отримано з коррахунку на поповнення каси	Видано під звіт працівникам банку	3550 3551
3550 3551	Повернення невикористаної підзвітної суми	Виплачено заробітну плату	3652
220,221,229	Погашено позику готівкою	Видано матеріальну допомогу працівникам банку	5020
262	Внесено внесок громадянина на депозит	Зараховано готівку на тік. Рахунок	120
500	Внесено засновниками в статутний фонд	Оплачено отримані послуги й роботи	740,742,743
680	Оприбутковано надлишки каси за результатами ревізії	Виданий займ клієнтові фіз. особі	220,221,229
1003	Оприбутковано готівку з обмінного пункту	Повернуто внесок (депозит)	262
		Видано в обмінному	1003

	пункті	
	Списана недостач каси за результатами ревізії	355

Список рекомендованої літератури:

1. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України: Затв. постановою Правління Національного банку України 20.10.04 № 495 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

2. Інструкція № 1 з організації емісійно-касової роботи в установах банків України: Затв. постановою Правління НБУ 07.07.94 № 129; У ред. постанови Правління НБУ 30.12.96 № 347 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

3. Інструкція про касові операції в банках України: Затв. постановою Правління НБУ 14.08.03 № 337 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

4. Інструкція про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України: Затв. постановою Правління НБУ 19.02.01 за № 69 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

5. Інструкція про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України: Затв. постановою Правління НБУ 12.12.02 № 502 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

6. Інструкція з організації перевезення валютних цінностей та інкасації коштів в установах банків України: Затв. постановою Правління НБУ від 03.12.03 № 520 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

7. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: Затв. постановою Правління НБУ 15.12.04 № 637 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

8. Положення про здійснення уповноваженими банками операцій з банківськими металами: Затв. постановою Правління НБУ 06.08.03 № 325. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

Контрольні питання до лекційного матеріалу

1. Назвіть рахунки, що використовуються для обліку касових операцій,

їх призначення.

2. Дайте характеристику обліку операцій каси із приймання готівки.
3. Дайте характеристику обліку операцій, що виконуються в післяопераційний час.
4. Дайте характеристику обліку операцій видаткових кас.
5. Облік операцій з підкріплення операційної каси банку.
6. Організація і нормативно-правове забезпечення ведення касових операцій у банках України.
7. Розкрити облік внутрішньобанківських операцій банків з використанням готівки.

Тема №5

ОБЛІК ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ БАНКУ.

Мета заняття: ознайомитись з видами доходів та витрат банку, опрацювати загальні положення бухгалтерського обліку доходів та витрат банку та з'ясувати особливості визначення фінансового результату діяльності банку.

План роботи:

1. Опрацювати лекційний матеріал за темою.
2. Опрацювати зміст Правил з бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України (затв. ПП НБУ 18.06.03 № 255).

Зміст:

- 5.1 Класифікація доходів і витрат банку та відображення класифікаційних груп у Плані рахунків бухгалтерського обліку банків.
- 5.2 Правила обліку доходів (витрат).
- 5.3 Облік формування резервів під заборгованість за нарахованими доходами

5.4 Порядок закриття рахунків доходів і витрат. Визначення фінансового результату діяльності банку.

5.1 Класифікація доходів і витрат банку та відображення класифікаційних груп у Плані рахунків бухгалтерського обліку банків

Метою діяльності банку, як і кожного суб'єкта господарювання, є отримання прибутку. Отже, економічний результат діяльності банку (прибуток чи збиток) визначається різницею між доходами та витратами за період з 1 січня до 31 грудня поточного року.

Доходи - це збільшення економічних вигід, яке являє собою збільшення активів або зменшення зобов'язань, що обумовлює зростання власного капіталу (без урахування зростання капіталу за рахунок внесків акціонерів).

Витрати - це зменшення економічних вигід, яке відбувається у вигляді вибуття активів чи збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком скорочення капіталу внаслідок його вилучення чи розподілу власниками).

Для відображення в системі рахунків сум доходів (витрат) необхідно пересвідчитись у додержанні таких умов:

- заборгованість за активами та зобов'язаннями банку є реальною;
- фінансовий результат операції, пов'язаної з наданням (отриманням) послуг, можна достовірно оцінити.

Іншими словами, доходи і витрати виникають за операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю банку.

За операційною діяльністю виникають такі доходи і витрати: процентні; комісійні; прибутки (збитки) від торговельних операцій; дохід у вигляді дивідендів; витрати на формування спеціальних резервів банку; доходи від повернення раніше списаних активів; інші операційні доходи і витрати; загальні адміністративні витрати; податок на прибуток; непередбачені доходи і витрати.

За результатом інвестиційної діяльності банк визнає:

- доходи (витрати) за операціями з реалізації (придбання) інвестиційних цінних паперів;

- доходи (витрати) за операціями зі збільшення (зменшення) інвестицій у дочірні установи;

- доходи (витрати) від реалізації (придбання) основних засобів та нематеріальних активів.

За результатами операцій, пов'язаних із фінансовою діяльністю, банк визнає:

- доходи (витрати) за операціями з цінними паперами власного боргу;

- доходи (витрати) за субординованим боргом;

- дивіденди, сплачені протягом звітного періоду;

- доходи за результатами випуску інструментів власного капіталу.

Найбільшу питому вагу в обсягах доходів (витрат) банку мають процентні доходи (витрати), отримані (сплачені) банком за використання грошових коштів, їх еквівалентів, сум, що заборговані (залучені банком). Суми процентних доходів (витрат) обчислюються пропорційно часу і сумі активу або зобов'язання виходячи з бази нарахування.

Комісійні доходи і витрати виникають за наданими (отриманими) послугами. Як правило, доходи комісії є фіксованими, їх також можна обчислювати пропорційно сумі активу або зобов'язання. До комісійних доходів (витрат) належить плата: за розрахунково-касове обслуговування; за здійснення операцій з купівлі-продажу іноземної валюти; за операціями з цінними паперами від імені третіх осіб; за надання гарантій, зобов'язань з кредитування.

Інші види доходів (витрат) відповідають економічному змісту розділу, за яким вони обліковуються. Так, прибутки (доходи) і збитки (витрати) від торговельних операцій характеризують результат від операцій з купівлі (продажу) різних фінансових інструментів і обліковуються за такими рахунками розділу 62 «Результати від торговельних операцій»:

- АП «Результат від торговельних операцій з цінними паперами в

торговому портфелі банку»;

- АП «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»;

- 6209 АП «Результат від торговельних операцій з іншими фінансовими інструментами».

Витрати на формування спеціальних резервів банку (р. 77) пов'язані з процедурою створення резервів під можливі втрати банків у разі здійснення активних операцій у зв'язку зі зменшенням корисності активів та списання безнадійних активів з балансу банку.

Навпаки, доходи від повернення раніше списаних активів пов'язані з отриманням коштів, що надійшли в рахунок погашення заборгованості, яка попередньо вже була визнана банком безнадійною щодо отримання.

Інші операційні доходи і витрати (р. 63, 73) зумовлені операціями, які не пов'язані ані з інвестиційною, ані з фінансовою діяльністю.

До них зокрема належать:

- доходи (витрати) від оперативного лізингу;
- витрати на аудит;
- витрати на інкасацію;
- неустойки (штрафи, пені), що отримані (сплачені) за банківськими операціями.

За процедурою відображення записів за рахунками рахунки нарахованих доходів - активні і несуть інформацію щодо сум доходів, які банк повинен отримати за настання строків сплати. Відповідно, рахунки нарахованих витрат - пасивні й узагальнюють інформацію щодо сум, які підлягають сплаті. Економічний зміст принципу нарахування полягає в тому, що доходи і витрати банку в обліку фіксуються за фактом заробляння доходу чи виникнення зобов'язання, а не за фактом отримання чи сплати грошових коштів.

Рахунки нарахованих доходів (дебет рахунків) кореспондують з рахунками класу 6 «Доходи» (кредит рахунків), а рахунки нарахованих витрат

(кредит рахунків) кореспондують з рахунками класу 7 «Витрати» (дебет рахунків).

5.2 Правила обліку доходів (витрат)

Загальні правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України затверджено ПП НБУ від 18.06.03 за № 255. Зміни до зазначеної постанови затверджено ПП НБУ від 17.06.04 за № 279.

Усі доходи банку з огляду на ймовірність їх сплати боржником поділяються:

- на нараховані доходи, що фіксують суму, належну до отримання за настання строків, визначених угодами. Тож за рахунками нарахованих доходів обліковуються ті суми, строки погашення яких ще не настали (обліковуються за рахунками класів 1, 2, 3);

- прострочені нараховані доходи виникають у разі непогашення боржником заборгованості за нарахованими доходами в строк, передбачений угодою. На рахунках прострочених нарахованих доходів класів 1, 2, 3 (вони передбачені за тими самими групами рахунків, за якими обліковуються нараховані доходи за відповідним активом) несплачені в строк суми починають обліковуватися наступного робочого дня;

- сумнівні нараховані доходи визнаються у випадках, коли банк не має впевненості в їх сплаті з огляду на незадовільний фінансовий стан боржника та непогашення заборгованості за основним боргом, щодо якого ці доходи нараховуються;

- безнадійні нараховані доходи списуються з балансу за рахунок сформованих резервів, коли ймовірність їх сплати практично неможлива (значне погіршення фінансового стану боржника, його збиткова діяльність).

Перелічені категорії щодо нарахованих доходів відображаються в таких правилах обліку доходів:

1. Обліковий запис з нарахування доходів (витрат) здійснюється не рідше від одного разу на місяць таким проведенням:

Дебет за нарахованими доходами:

- Дебет рахунків нарахованих доходів;
  - Кредит рахунків класу 6 «Доходи»;
- за нарахованими витратами:
- Дебет рахунків класу 7 «Витрати»;
  - Кредит рахунків нарахованих витрат.

Обов'язкова умова - відповідність рахунків нарахованих доходів (витрат) і рахунків класу 6 і класу 7 назві активу чи зобов'язання, щодо яких виконується операція з нарахування.

2. Якщо доходи (витрати) отримані (сплачені) на дату складання балансу, то суми не обов'язково проводити через рахунки нарахованих доходів (витрат), тобто в обліку фіксується запис:

- Дебет рахунка 2600 П «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;
- Кредит рахунка 6026 П «Процентні доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».

Економічний зміст операції: позичальник сплатив проценти за кредит, наданий на поточні потреби за поточний місяць у цьому самому місяці.

3. Статті доходів (витрат) за тими самими операціями протягом року не згортаються.

4. На нетто-основі обліковуються доходи (витрати), що виникають унаслідок здійснення торговельних операцій (група рахунків 620 «Результат від торговельних операцій»).

5. Облік доходів (витрат) ведеться наростаючим підсумком з 1 січня до 31 грудня поточного року. Станом на 1 січня наступного року перевищення загальної суми доходів над загальною сумою витрат або загальної суми витрат над загальною сумою доходів починає обліковуватися відповідно за рахунком 5040 П «Прибуток звітного року, що очікує затвердження» або 5041 А «Збиток звітного року, що очікує затвердження».

6. Отримані доходи та сплачені витрати, які належать до майбутніх періодів, обліковуються як доходи (витрати) майбутніх періодів за рахунками відповідно 3600 і 3500.

7. У разі непогашення заборгованості за нарахованими доходами в строки, визначені угодами, наступного банківського робочого дня така заборгованість починає обліковуватись як прострочені нараховані доходи:

- Дебет рахунка 2069 А «Прострочені нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

- Кредит рахунка 2068 А «Нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».

8. У разі визнання заборгованості за нарахованими доходами сумнівною щодо погашення (як правило, несплата перевищує 30 календарних днів), вона починає обліковуватися на рахунках обліку сумнівної заборгованості за нарахованими доходами, а саме:

- 1780 А «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями»;

- 2480 А «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами»;

- 3589 А «Сумнівна заборгованість за іншими нарахованими доходами».

9. Визнання заборгованості за нарахованими доходами сумнівною не призупиняє процес дальшого нарахування процентних доходів. Але суми нарахованих доходів обліковуються на позабалансових рахунках способом здійснення таких бухгалтерських записів:

- Дебет рахунка 9602 А «Нараховані та не отримані доходи за операціями з банками»;

- Дебет рахунка 9603 А «Нараховані та не отримані доходи за операціями з клієнтами»;

- Кредит рахунків групи 991.

Критерії, строки та порядок визнання заборгованості за нарахованими доходами сумнівною та безнадійною визначаються обліковою політикою банку відповідно до нормативно-правових актів НБУ, складених з урахуванням вимог законодавства України.

5.3 Облік формування резервів під заборгованість за нарахованими доходами

Планом рахунків не передбачено окремі рахунки для обліку безнадійної заборгованості. Безперечно, факт визнання нарахованих доходів сумнівними ставить під сумнів імовірність їх погашення. Саме тому банк формує резерв під заборгованість за нарахованими сумнівними доходами. Відрахування до резервів - витратна стаття банку.

Під сумнівну та (або) прострочену заборгованість за нарахованими доходами банк здійснює процедуру формування спеціального резерву, що в обліку відповідає бухгалтерському запису:

- Дебет рахунка 7720 А «Відрахування в резерв під заборгованість за нарахованими доходами»;
- Кредит рахунка 1790 КА «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями»;
- Кредит рахунка 2490 КА «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами»;
- Кредит рахунка 3599 КА «Резерви під заборгованість за іншими нарахованими доходами».

Якщо заборгованість за нарахованими доходами визнається безнадійною до погашення, то вона списується з балансу за рахунок резервів таким бухгалтерським записом:

- Дебет рахунків для обліку резервів під заборгованість за нарахованими доходами (1790, 2490, 3599);
- Кредит рахунків для обліку сумнівної заборгованості за нарахованими доходами (1780, 2480, 3589).

Паралельно сума списаної заборгованості за нарахованими доходами починає обліковуватися на позабалансових рахунках, що відображається записом:

- Дебет рахунка 9600 А «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банком»;

- Дебет рахунка 9601 А «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами»;
- Кредит рахунків групи 991.

Дальше нарахування доходів банк не призупиняє, але нараховані суми обліковує на позабалансових рахунках.

5.4 Порядок закриття рахунків доходів і витрат. Визначення фінансового результату діяльності банку

Рахунки класу 6 «Доходи» та класу 7 «Витрати» класифікуються як технічні рахунки. Це пов'язано з тим, що залишки за цими рахунками не включаються до балансу банку, а записи за рахунками здійснюються наростаючим підсумком з початку року за принципом нарахування. Отже, залишок за кожним рахунком доходів і витрат на 31 грудня поточного року свідчить про обсяги доходів (витрат), отриманих, нарахованих та сплачених у розрізі їх видів, для відображення яких призначено конкретний рахунок.

За підсумками року рахунки доходів і витрат згортаються, внаслідок чого визначається фінансовий результат діяльності банку.

Якщо загальна сума всіх доходів за рік перевищує суму витрат, то банк звітує про позитивний економічний результат діяльності, тобто прибуток, що відповідає бухгалтерському проведенню:

- Дебет кредитового сальдо рахунків доходів (усіх за класом 6) за вирахуванням дебетового сальдо за рахунками витрат (усіх за класом 7);
- Кредит рахунка 5040 П «Прибуток звітного року, що очікує затвердження».

У разі протилежної ситуації в обліку фіксується збиток, що відповідає бухгалтерському проведенню:

- Дебет рахунка 5041 А «Збиток звітного року, що очікує затвердження»;
- Кредит дебетового сальдо рахунків витрат за вирахуванням кредитового сальдо рахунків доходів.

Залишок за рахунками 5040 або 5041 підлягає спочатку затвердженню, а

потім розподілу (прибуток) чи покриттю (збиток) за рішенням зборів акціонерів (пайовиків, учасників).

Підтверджуючи суму прибутку, збори акціонерів узгоджують процентні відрахування за напрямками розподілу прибутку, що відповідає запису:

– Дебет рахунка 5040 П «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»; у кредит рахунків:

- формування загальних резервів:
  - Кредит рахунка 5020 П «Загальні резерви»;
- формування резервних фондів:
  - Кредит рахунка 5021 П «Резервні фонди»;
- формування інших фондів банку:
  - Кредит рахунка 5022 П «Інші фонди банку»;
- нарахування дивідендів акціонерам:
  - Кредит рахунка 3631 П «Кредиторська заборгованість перед акціонерами (учасниками) банку за дивідендами»;
- капіталізація дивідендів з метою збільшення обсягу статутного капіталу через державну реєстрацію змін:

– Кредит рахунка 5003 П «Дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу».

За кожним напрямом розподілу прибутку дебетується рахунок 5040 П «Прибуток звітного року, що очікує затвердження».

За умови, що банк пройде процедуру перереєстрації, накопичена сума спрямовується на збільшення статутного капіталу, що відповідає бухгалтерському проведенню:

- Дебет рахунка 5003 П «Дивіденди, що спрямовані на збільшення статутного капіталу»;
- Кредит рахунка 5000 П «Зареєстрований статутний капітал банку».

Нерозподілена частина прибутку за переліченими напрямками наступного року обліковується в балансі як результат такого проведення:

- Дебет рахунка 5040 П «Прибуток звітного року, що очікує

затвердження»;

- Кредит рахунка 5030 П «Нерозподілений прибуток минулих років».

Сума збитку (дебет рахунка 5041) за рішенням зборів акціонерів покривається за рахунок конкретних джерел. Ними якраз і є обсяги фондів, що їх було утворено в минулих періодах у процесі розподілу прибутку. Ідеться про покриття збитків за рахунок:

- коштів загального резерву:
  - Дебет рахунка 5020 П «Загальні резерви»;
- резервного фонду:
  - Дебет рахунка 5021 П «Резервні фонди»;
- інших фондів:
  - Дебет рахунка 5022 П «Інші фонди банку»;
- нерозподілених прибутків минулих років:
  - Дебет рахунка 5030 П «Нерозподілені прибутки минулих років».

Зрозуміло, що всі перелічені облікові записи відбуваються в кореспонденції з кредитом рахунка 5041 А «Збиток минулого року, що очікує затвердження».

Якщо перелічених джерел для покриття загальної суми збитку не вистачає, то непокрита сума в балансі банку обліковується за рахунком 5031 А «Непокриті збитки минулих років».

Для банку така ситуація вкрай небажана, оскільки зменшується обсяг капіталу і знижується його захисна функція.

Список рекомендованої літератури:

1. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України: Постанова Правління НБУ від 18.06.03. № 255. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

2. Зміни до Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України: Постанова Правління НБУ від 17.06.04 № 279. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

3. Інструкція про порядок відображення в бухгалтерському обліку банками України поточних і відстрочених податкових зобов'язань та податкових активів: Постанова Правління НБУ від 19.03.03 № 121. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

Контрольні питання до лекційного матеріалу

1. Дати визначення економічних категорій: «доходи», «витрати», «прибуток», «збиток».
2. Дати характеристику доходів та витрат банку.
3. Навести класифікаційні групи доходів (витрат) банку.
4. Розкрити відображення класифікаційних груп доходів (витрат) у Плані рахунків банку.
5. Пояснити дію принципів МСБО: нарахування, відповідності, обачності у відображенні у підсистемі фінансового обліку доходів (витрат).
6. Проаналізувати правила обліку доходів банку (облік їх нарахування, облік прострочених нарахованих доходів, облік сумнівних нарахованих доходів). За кожним правилом навести потрібну кореспонденцію рахунків.
7. Проаналізувати правила обліку витрат банку. Навести приклади кореспонденції рахунків.
8. Дати характеристику обліку процентних доходів та витрат банку.
9. Розкрити правила закриття рахунків доходів та витрат та визначення фінансового результату діяльності КБ.

Тема №6

ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ З КРЕДИТУВАННЯ

Мета заняття: ознайомитись з видами банківських кредитів, з'ясувати особливості організації виконання та погашення кредитних операцій.

План роботи:

1. Опрацювати лекційний матеріал за темою.
2. Самостійно опрацювати зміст основних нормативних актів щодо операцій банку з кредитування: Інструкцію з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України: Затв. постановою Правління НБУ від 15.09.04 № 435 та Правила бухгалтерського обліку формування і використання резервів у банках України: Затв.: постановою Правління НБУ від 11.07.01 № 268

Зміст:

- 6.1 Класифікація кредитів і заключення кредитного договору.
- 6.2 Нарахування та отримання відсотків за кредитами.
- 6.3 Оплата відсотків клієнтом банку.

6.1 Класифікація кредитів і заключення кредитного договору.

Кредит - позичковий капітал банку в грошовій формі або в банківських металах, що передається в тимчасове користування (позичальникові) на умовах зворотності, платності, терміновості, забезпеченості й Мета заняттяового використання.

Класифікація кредитів

1. По напрямку грошових потоків:

- активні й пасивні кредитні операції. Активними вони будуть, коли банк видає кредит позичальникові, пасивними - коли банк сам виступає в ролі позичальника засобів в іншого банку;

2. За типом позичальника (суб'єктів кредитування): банки, філії банку, органи державного керування, суб'єкти господарювання, фізичні особи. Філії банку можуть кредитуватися тільки усередині власної системи банку: центральним офісом або іншими філіями банку;

3. По строках надання кредиту: овернайт (кредитування на один банківський день), короткострокові (до року) і довгострокові (понад рік).

4. За метою використання кредитів (об'єкти кредитування):

- *у поточну діяльність* - для задоволення поточної потреби в коштах при розриві в часі між здійсненням витрат і надходженням доходів (до них відносяться: операції РЕПО, враховані векселі, факторингові операції, кредити по внутрішніх торговельних операціях, кредити по експортно - імпорتنим операціям.);

- *в інвестиційну діяльність* - кредити на будівництво й освоєння землі, а також кредити на покупку будинків, споруджень і встаткування.

5. По виду забезпечення:

- *забезпечення заставою*. Як застава банком можуть бути прийняті приналежні клієнтові нерухомість, транспортні засоби, устаткування, товари в обороті й переробці, цінні папери;

- *забезпечення гарантією* або поручництвом третіх осіб. У ролі гаранта (поручителя) можуть виступати вітчизняні й іноземні банки, страхові компанії, фірми, органи державної влади, постійні клієнти банку, що користуються достатньою довірою банку;

- *забезпечення гарантійними депозитами*. Позичальник або третя особа розміщає в банку депозит, який є покриттям кредитного ризику;

- *іпотека* - застава земельних ділянок, житла й іншого нерухомого майна.

- *незабезпечені* (бланкові) кредити. Такі кредити "під слово честі" видаються клієнтам, що мають бездоганну репутацію й безмежну довіру банку.

6. По методу видачі кредиту:

- *одноразово* - позичка видається відразу в повному обсязі, зазначеному в кредитному договорі.

- *кредитна лінія* - багаторазова (в роздріб) видача кредиту на підставі заявок клієнта; загальна сума виданих в роздріб позичок не перевищує суми договору.

- *поновлювана* (револьверна) кредитна лінія - багаторазова видача

позички із частковим погашенням і наступним заповненням кредиту до граничної суми, зазначеної в договорі; загальна сума виданих позичок з урахуванням часткового погашення може перевищувати суму договору.

- *овердрафт* - своєрідний "кредит до запитання". Банк оплачує платіжні документи позичальника понад залишок на його розрахунковому рахунку в межах встановленого договором ліміту.

7. По методу погашення кредиту й відсотків:

- одноразово наприкінці строку договору;
- частинами - сума кредиту й/або відсотки погашаються частинами за графіком, обумовленому договором (щомісяця, щокварталу, щорічно й т.д.);
- достроково - повне або часткове погашення кредиту й/або відсотків з ініціативи позичальника або банку раніше строків договору. Можливість дострокового погашення повинна бути застережена договором.
- авансом (одночасно з видачею кредиту)

8. По ступені ризику непогашення кредиту:

- прострочені - кредити, не погашені протягом 7 днів після закінчення строку договору;
- сумнівні - кредити з великою ймовірністю неповернення після закінчення строку договору;
- безнадійні - кредити, у яких минув строк позовної давності, або боржник оголошений банкрутом.

Заклучення кредитного договору.

1. Вивчаються установчі документи позичальника, його баланс і фінансові звіти, історія попередніх кредитних відносин позичальника з банком і іншими банками, повнота й своєчасність розрахунків з бюджетом.

2. Перевіряється обґрунтованість бізнес-плану позичальника, що показує Мета заняттяове призначення кредитних засобів і шлях одержання прибутку від їхнього вкладення.

3. Вивчається кон'юнктура ринку товарів і послуг, у якому функціонує майбутній позичальник. Приймається до уваги репутація фірми, її відносини з

партнерами, ділові якості її керівників.

4. Визначається надійність забезпечення кредиту гарантіями, розмір і ліквідність пропонованої застави.

5. Підготовка висновку підрозділів банку про можливість (або недоМета заняттяності) видачі кредиту.

6. Ухвалення остаточного рішення Кредитний комітет банку.

7. Підписання кредитного договору обома сторонами (здобуває юридичну чинність).

У банківському бухгалтерському обліку документи й зобов'язання банку до виплати грошей (поки ще обіцянки, хоча і юридично оформлені) відбиваються на рахунках забалансового обліку в 9 класі плану рахунків.

Оформлений кредитний договір записується в дебет забалансового рахунку 9819 "Інші цінності й документи" у сумі зобов'язання по кредиту, по умовній оцінці 1 грн. При цьому робиться запис:

- Дт 9819 " Інші цінності й документи"
- Кт 9910   1,00.

Зобов'язання банку по видачі кредиту, записані в договорі, враховуються на забалансових рахунках залежно від типу позичальника в повній сумі зобов'язань за договором .

Відповідні проводки будуть записані в такий спосіб:

Для банків:

- Дт 9100 "Зобов'язання по кредитуванню, видані банкам"
- Кт 9900

Для клієнтів

- Дт 9129 "Зобов'язання по кредитуванню, видані клієнтам"
- Кт 9900 (на суму зобов'язань за договором).

Якщо позичка видається одноразово в день підписання кредитного договору, ці проводки можна не записувати, тому що взяті зобов'язання виконані в той же день.

6.2 Нарахування та отримання відсотків за кредитами.

Нарахування відсотків проводиться, як правило, за один - два дні до кінця місяця (щоб встигнути перевірити правильність розрахунків) з одночасним віднесенням розрахункової суми нарахованих відсотків на доходи банку, що відбивається проводкою типу:

Дт "Нараховані доходи по кредитах"

Кт "Процентні доходи по кредитах" (на суму нарахованих відсотків).

Кореспонденція рахунків цієї типової проводки залежить від номера позичкового рахунку, на якому враховується кредит.

Кореспонденція рахунків при нарахуванні відсотків по кредитах				
Позичальник	Вид кредиту	Позичковий рахунок	Нараховані доходи	Відсотки, доходи
			Дебет	Кредит
Банк	овернайт	1521	1528	6014
	короткостроковий	1523	1528	6016
	довгостроковий	1524	1528	6017
Суб'єкти господарювання	поточна діяльність	гр.206	2068	6026
	інвестиційна діяльність	гр.207	2078	6027
Фізичні особи	поточна діяльність	гр.220	2208	6042
	інвестиційна діяльність	гр.221	2218	6043
Органи державного керування	центральні органи	гр.210	2108	6030
	місцеві органи	гр.211	2118	6031

Облік кредиту й нарахованих відсотків по кредитах, виданим суб'єктам господарювання, ведеться в групах:

206 "Кредити в поточну діяльність, видані суб'єктам господарювання";

207 "Кредити в інвестиційну діяльність, видані суб'єктам господарювання" з використанням балансових рахунків;

2062 (2072) "Короткострокові кредити";

2063 (2073) "Довгострокові кредити";

2068 (2078) "Нараховані відсотки";

Облік кредитів, виданих фізичним особам, ведеться на аналогічних рахунках груп;

220 "Кредити в поточну діяльність, видані фізичним особам;

221 "Кредити в інвестиційну діяльність, видані фізичним особам".

Тепер залишилося розрахувати суму нарахованих у поточному місяці відсотків. Ця сума R залежить від суми заборгованості за кредитом P , процентної ставки I , числа днів користування кредитом у розрахунковому місяці n і тимчасової бази розрахунку N

$$R = P * I * n / N$$

(день видачі позички включається в число днів користування кредитом, а день повернення не включається).

Як тимчасову базу вибирають один із трьох варіантів:

Варіант 1 "30/360". Рік вважається складається з 360 днів, по 30 днів у кожному місяці. При цьому методі для кожного повного місяця користування кредитом $n/N = 1/12$, а для неповного місяця: $n/N = n/360$.

Наприклад, кредит сумою 10000 грн виданий 21 липня зі строком погашення 21 жовтня по ставці 36 % річних.

Сума нарахованих відсотків складе:

у липні (10 днів користування кредитом) $10000 * 0,36 * 10 / 360 = 100$ грн,

у серпні й вересні (повний місяць) по $10000 * 0,36 * 1 / 12 = 300$ грн,

у жовтні (20 днів користування кредитом) $10000 * 0,36 * 20 / 360 = 200$ грн.

Варіант 2 "факт/360". Рік вважається складається з 360 днів, число днів користування кредитом збігається із числом календарних днів у місяці. У липні (11 днів користування кредитом) $10000 * 0,36 * 11 / 360 = 110$ грн,

у серпні (31 день) $10000 * 0,36 * 31 / 360 = 310$ грн,

у вересні (30 днів) $10000 * 0,36 * 30 / 360 = 300$ грн,

у жовтні (20 днів користування кредитом) $10000 * 0,36 * 20 / 360 = 200$ грн.

Варіант 3 "факт/факт". У розрахунок приймається календарне число днів у році (365 або 366), число днів користування кредитом у розрахунковому місяці збігається з календарними днями.

$$10000 * 0,36 * 11/365 = 108,50 \text{ грн,}$$

$$\text{у серпні} \quad 10000 * 0,36 * 31/365 = 305,75 \text{ грн}$$

$$\text{у вересні} \quad 10000 * 0,36 * 30/365 = 295,89 \text{ грн,}$$

$$\text{у жовтні} \quad 10000 * 0,36 * 20/365 = 197,26 \text{ грн.}$$

Вибір варіанта тимчасової бази залишається за банком; він відбивається в його обліковій політиці. Перший варіант простіше при розрахунках, тому прийнемо його для нашого приклада.

Приклад. Кредит у сумі 10000 грн під 36 % був виданий нашому молодому підприємцеві на інвестиційну діяльність (покупка встаткування). Запису про нарахування відсотків будуть виглядати так:

Приклад обліку нарахування відсотків при кредитній операції				
дата	етап операції	дебет	кредит	сума
21.07	Видача кредиту	2071	2600	10000
30.07	Нарахування відсотків за липень (10 днів)	2078	6027	100
30.08	Нарахування відсотків за серпень (30 днів)	2078	6027	300
30.09	Нарахування відсотків за вересень (30 днів)	2078	6027	300
21.10	Нарахування відсотків за жовтень (20 днів)	2078	6027	200
22.10	Оплата відсотків по кредиту	2600	2078	900

У новому плані рахунків передбачена можливість погашення відсотків по кредиту авансом при одержанні позички. (Кредит видається з дисконтом, тобто видавана сума зменшується на суму відсотків по кредиту, а вертається кредит у повній сумі.

Наприклад, банк видає кредит у сумі 100000 грн на 12 місяців по ставці 24 % . Відсотки за весь строк кредиту складуть 24000 грн. При погашенні відсотків авансом клієнт одержить "на руки" 76000 грн, а на його позичковий рахунок буде записана повна сума кредиту 100000 грн).

Для обліку погашених авансом відсотків у групах обліку термінових

кредитів, виданих банкам, суб'єктам господарювання, фізичним особам, органам державної влади, вводяться контрактивні рахунку "Неамортизований дисконт по кредитах". Номера цих рахунків утворюються з номера групи й цифри 6. (Наприклад, 2066 "Неамортизований дисконт по кредитах у поточну діяльність, виданим суб'єктам господарювання").

Видача кредиту з погашенням відсотком авансом відбивається такими проводками:

Дт "Позичковий рахунок"

Кт "Поточний рахунок клієнта" фактично видана сума

Дт "Позичковий рахунок"

Кт "Неамортизований дисконт" сума дисконту.

Протягом строку договору дисконт амортизується (поступово переноситься на доходи банку) методом ефективної ставки.

Дт "Неамортизований дисконт"

Кт "Процентні доходи" сума амортизації.

6.3 Оплата відсотків клієнтом банку

Позичальник повинен оплачувати банку відсотки так, як це записано в кредитному договорі, наприклад, періодично (раз на місяць, квартал) або одноразово наприкінці строку договору. Гроші можуть надходити в касу банку (позичальник - фізична особа), на коррахунок банку або списуватися з поточного рахунка клієнта або з коррахунку банку-позичальника.

Бухгалтерський запис про цю подію має такий типовий вид:

Дт "Каса, коррахунок, поточний рахунок"

Кт "Нараховані доходи" Сума оплати

Відхилення від типового виду відбувається у двох випадках:

1. гроші надходять раніше строку (до нарахування відсотків);
2. відсотки взагалі не надходять або надходять пізніше застереженого договором строку.

Якщо клієнт перевів відсотки раніше строку нарахування, ляяти його не треба, просто гроші якийсь час повинні "знаходитись" на рахунку 3600

"Доходи майбутніх періодів", щоб не утворювати "кредитове сальдо" на активному рахунку "Нараховані доходи".

Приклад. Нехай відсотки в сумі 900 грн від нашого підприємця надійшли 10 жовтня:

10.10 Дт 2600 Кт 2078 700 (погашення нарахованих раніше відсотків)

Дт 2600 Кт 3600 "Доходи майбутніх періодів" 200

21.10 Дт 2078 Кт 6027 200 (нарахування відсотків за жовтень)

Дт 3600 Кт 2078 200 (погашення відсотків за жовтень).

Випадок не надходження в строк відсотків значно гірше: порушення умов договору свідчить про неблагополуччя позичальника й збільшує кредитний ризик банку; це збільшення кредитного ризику банк зобов'язаний відбити при обліку в такий спосіб:

На наступний робочий день:

1. Визнати неодержані відсотки простроченими;

Дт "Прострочені нараховані доходи"

Кт "Нараховані доходи".

2. Через 31 день визнати торбу прострочених доходів сумнівними до одержання й сформувати резерв на всю суму сумнівних доходів;

Дт "Сумнівна заборгованість по доходах"

Кт "Прострочені нараховані доходи"

Дт "Відрахування в резерв"

Кт "Резерв під сумнівні доходи" (на суму заборгованості по відсотках).

Заборгованість по відсотках вважається сумнівною до одержання й під неї формується резерв також при визнанні сумнівним до повернення основного кредиту. Мова йде про такий випадок, коли відповідно до кредитного договору позичальник повинен погасити позичку й відсотки наприкінці строку договору й тому, начебто б немає підстав заздалегідь уважати нараховану суму відсотків простроченою. Однак, кредитний комітет банку може взяти до уваги інформацію про неблагополучний фінансовий стан фірми - позичальника й визнати кредит сумнівним, що

спричиняє визнання сумнівними до одержання й нараховані по кредиту відсотки.

Кореспонденція рахунків при обліку сумнівної заборгованості по відсотках за кредити									
Позичальник	Рахунку нарахований, відсотків	Прострочено, відсотки		Сумнівні відсотки		Формування резервів		Списання відсотків	
		Дт	Кт	Дт	Кт	Дт	Кт	Дт	Кт
Банки	1528	1529	1528	1780	1529	7720	1790	1790 9600	1780 9910
Суб'єкти господарювання	2048	2049	2048	2480	2049	7720	2490	2490 9601	2480 9910
	2058	2059	2058		2059				
	2068	2069	2068		2069				
	2078	2079	2078		2079				
Фізичні особи	2208	2209	2208		2209				
	2218	2219	2218		2219				

Якщо до кінця місяця, тобто до наступного нарахування відсотків, позичальник погашає заборгованість по відсотках, то сформований резерв сторнується; у протилежному випадку заборгованість погашається за рахунок цього резерву (тобто власних засобів банку), списується з балансу й переноситься на забалансові рахунки групи 960 "Не оплачені в строк доходи"

Дт "Резерв під сумнівні доходи"

Кт "Сумнівна заборгованість по доходах"

Дт "Не оплачені в строк доходи"

Кт "Контррахунок".

Кореспонденція рахунків при обліку простроченої, сумнівної й безнадійної заборгованості по відсотках залежить від типу позичальника.

Після списання з балансу відсотки щомісяця нараховуються на забалансових рахунках 9602 "Нараховані, але не отримані доходи по операціях з банками" і 9603 "Нараховані, але не отримані доходи по операціях із клієнтами" до їхнього відшкодування позичальником або витікання строку

позовної давності.

Якщо погашення відсотків, списаних з балансу й врахованих на забалансових рахунках, відбулося в тому ж році, що й списання, то ця подія відіб'ється шляхом зменшення витрат на створення резервів:

Дт 1200 Кт 7720 сума погашення списаних

Дт 9910 Кт 9601 відсотків по кредитах, виданим клієнтам

Дт 1200 Кт 7720 сума погашення списаних

Дт 9910 Кт 9600 відсотків по кредитах, виданих банкам.

Якщо ця вже неждана радість наздогнала банк на наступний рік або ще пізніше, те кошти, що надійшли, повинні бути враховані на рахунку доходів 6717 "Повернення раніше списаних безнадійних процентних доходів минулих років"

Дт 1200 Кт 6717 сума погашення списаних відсотків

Дт 9910 Кт 9601 (9600).

При погашенні відсотків, нарахованих після списання з балансу на забалансових рахунках 9602 і 9603, отримані доходи враховуються на відповідних рахунках "Процентні доходи" 6 класу.

Список рекомендованої літератури:

1. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України: Затв. постановою Правління НБУ від 15.09.04 № 435. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

2. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків: Затв.: постановою Правління НБУ від 06.07.2000 № 279; постановою Правління НБУ від 27.08.04. №411; постановою Правління НБУ від 3.08.2000 №474; постановою Правління НБУ від 19.03.03 № 119; постановою Правління НБУ від 10.06.05 № 210. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

3. Правила бухгалтерського обліку формування і використання резервів у банках України: Затв.: постановою Правління НБУ від 11.07.01 № 268; постановою Правління НБУ від 20.10.04 № 494. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

Контрольні питання до лекційного матеріалу

1. Дати поняття кредиту та розкрити класифікацію кредитів.
2. Дати характеристику основних етапів заключення кредитного договору.
3. Навести приклад відображення оформлення кредитного договору в обліку КБ.
4. На яких рахунках відображається нарахування відсотків по кредитах.
5. Пояснити метод "30/360" розрахунку відсотків за кредит.
6. Пояснити метод "факт/360" розрахунку відсотків за кредит.
7. Пояснити метод "факт/факт" розрахунку відсотків за кредит.
8. Як відображається сплата відсотків клієнтом банку в обліку КБ.
9. Яка кореспонденція рахунків при обліку сумнівної заборгованості по відсотках за кредити.

Тема №7

ОБЛІК ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Мета заняття: ознайомитись з видами банківських депозитів, з'ясувати ведення обліку нарахованих та сплачених доходів та витрат за депозитними операціями у банку.

План роботи:

1. Опрацювати лекційний матеріал за темою.
2. Вивчити основні нормативні акти, що регламентують облік операцій, за темою «Облік депозитних операцій банку».

Зміст:

- 7.1 Класифікація депозитів
- 7.2 Відкриття рахунку й укладання договору.
- 7.3 Прийом депозиту (внеску).
- 7.4 Нарахування відсотків.
- 7.5 Виплата відсотків.
- 7.6 Повернення депозиту.

7.1 Класифікація депозитів

Депозитом називають кошти, отримані банком на невизначений або встановлений договором строк, на умовах повернення, з виплатою відсотків або на безпроцентній основі.

Види депозитів відрізняються один від одного по різних облікових ознаках.

По напрямку грошових потоків розрізняють:

- пасивні депозити - притягнуті банком кошти , які він розміщає на своїх депозитних рахунках, і за які він виплачує відсотки,
- активні депозити - розміщені в інших банках гроші нашого банку, за які він одержує відсотки. По економічному змісту активні депозити є кредитами, наданими іншим банкам

По типу депоненту, тобто власника коштів, розміщених на депозитних рахунках банку:

- кошти бюджетів і позабюджетних фондів,
- міжбанківські депозити (депозити НБУ, депозити інших банків),
- внески (депозити) юридичних осіб,
- внески (депозити) фізичних осіб.

По виду валюти, у якій залучаються кошти :

- депозити в національній валюті,
- в іноземній валюті,
- у банківських металах

По строку повернення (погашення) депозити підрозділяються на депозити

- на вимогу,
- термінові,
- накопичувальні,
- умовні
- депозити овернайт.

Депозити на вимогу не мають встановленого строку; вони повинні бути повернуті власникові за першою його вимогою. Залежно від умов обслуговування розрізняють різні типи депозитних рахунків на вимогу:

- поточні рахунки (для банків - кореспондентські рахунки). На ці рахунки зараховуються кошти власників та із цих рахунків гроші списуються за дорученням власника;

- рахунки для розрахунків платіжними картками. Ініціювання переказу грошей із цих рахунків (наприклад, при оплаті покупки в магазині) здійснюється за допомогою спеціального платіжного інструмента - банківських платіжних карток;

Термінові депозити (внески) приймаються банком на встановлений договором строк. Залежно від тривалості строку договору вони підрозділяються на короткострокові (до року) і довгострокові (у сьогоdnішніх умовах - більше року). Клієнт може забрати свої гроші й раніше, але це розглядається, як порушення умов договору, і відсотки за весь фактичний строк зберігання будуть виплачені по іншій, більш низькій процентній ставці.

Накопичувальні внески (депозити) призначені для нагромадження коштів і можуть бути поповнені вкладником за рахунок додаткових внесків.

Депозити овернайт - це депозити, розміщені на строк не більше одного операційного дня без урахування неробочих днів банку. Вони застосовуються тільки при міжбанківських депозитних операціях, а запозичені на ніч (овернайт - понад ніч) кошти використовуються банками для поліпшення своїх економічних нормативів або для роботи з іноземними банками в дні

наших численних вітчизняних свят.

За способом оформлення депозитів виділяють:

- договір банківського рахунку,
- договір банківського вкладу;
- ощадні сертифікати.

За договором банківського рахунку банк зобов'язується приймати й зараховувати на поточний рахунок, відкритий клієнтові, кошти, що надійшли й виконувати розпорядження клієнта по перерахуванню й видачі відповідних сум з рахунку.

За договором банківського вкладу банк, що прийняв кошти від вкладника, зобов'язується виплатити йому суму депозиту й нараховані відсотки на умовах і в порядку, які передбачені договором.

Ощадний сертифікат - письмове свідчення банку про депонування грошей, що підтверджує право вкладника або його правонаступника на одержання після встановленого строку суми депозиту й відсотків по ньому.

По можливості капіталізації нарахованих відсотків - депозити із простими відсотками й депозити зі складними відсотками.

По характеру виплати відсотків - авансом, щомісяця, щокварталу, наприкінці року, наприкінці строку договору.

7.2 Відкриття рахунку й укладання договору.

Банки мають право відкривати депозитні рахунки в національній і іноземній валюті резидентам України (суб'єктам господарської діяльності, їхнім відособленим підрозділам, фізичним особам, що мають постійне місце перебування в Україні) і нерезидентам України (юридичним особам - інвесторам, представництвам юридичних осіб, фізичним особам). Ці особи можуть відкривати рахунку в будь-яких банках по власному вибору й за згодою банку для забезпечення своєї господарської діяльності й власних потреб. Правила відкриття й ведення депозитних рахунків визначені Інструкцією НБУ "Про порядок відкриття, використання й закриття рахунків у національній і іноземній валютах".

Для відкриття в банку поточного рахунка фірми (юридичної особи) необхідно представити в банк 7 документів, при цьому всі копії повинні бути нотаріально завірнені:

- заява на відкриття рахунку;
- копію свідчення про державну реєстрацію підприємства;
- копію зареєстрованого уставу господарчого товариства (ТОВ);
- копію довідки про внесення підприємства в Єдиний Державний Реєстр Підприємств і Організацій України (ЄДРПОУ);
- копію документа, що підтверджує узяття підприємства на податковий облік;
- копію документа про реєстрацію в органах Пенсійного Фонду України;
- копію страхового свідчення, що підтверджує реєстрацію підприємства як платника страхових внесків у фонд соціального страхування по тимчасовій непрацездатності.

Крім того, юридичні особи повинні подати в банк картку зі зразками підписів осіб, які мають право розпоряджатися рахунком (керівник, головний бухгалтер і уповноважені ними особи) і відбитком печатки. Банк буде виконувати переказ грошей тільки на підставі письмових документів, підписаних цими особами й скріплених печаткою підприємства.

Юридично відкриття поточного рахунка оформляється шляхом укладання договору банківського рахунку.

Фізичній особі досить для відкриття поточного рахунку написати заяву й пред'явити паспорт і довідку з ідентифікаційним кодом платника податків

Вкладні (депозитні) рахунки відкриваються клієнтам на договірній основі для зберігання грошей, переданих клієнтом банку в керування, на певний строк. Відкриття вкладного рахунку з договором банківського вкладу, у якому вказуються

- вид банківського вкладу;
- сума, що вноситься на вкладний рахунок;

- термін дії договору;
- розмір і порядок оплати відсотків,
- умови перегляду їхнього розміру,
- відповідальність сторін;
- умови дострокового розриву договору;
- інші умови за узгодженням сторін.

На підтвердження укладання договору банківського вкладу й внесення коштів на вкладний (депозитний рахунок) банк видає фізичній особі ощадну книжку, у яку записуються найменування й місцезнаходження банку, номер вкладного рахунку, всі грошові суми, зараховані на рахунок і списані з рахунку, залишок коштів на момент пред'явлення ощадної книжки банку.

Депозитні сертифікати оформляються на спеціальних бланках і повинні містити обов'язкові реквізити, установлені законодавством України:

- назва "ощадний (депозитний) сертифікат";
- порядковий номер сертифіката і його серію;
- дату внесення депозиту;
- розмір депозиту (літерами й цифрами);
- зобов'язання банку повернути суму, що внесли на депозит;
- дату вимоги вкладником суми по сертифікату;
- процентну ставку за користування депозитом;
- умови оплати процентної ставки;
- назва й адреса банку - емітента, а для іменних сертифікатів - назва (ім'я) вкладника.
- підпис уповноваженої особи й печатка банку.

7.3 Прийом депозиту (внеску)

Після відкриття рахунку депонент передає свої гроші (у готівковій або безготівковій формі) на зберігання в банк. При цьому збільшуються активи банку за рахунок коштів, що надійшли в касу банку або зараховані на його коррахунок, і одночасно збільшуються зобов'язання банку перед клієнтом.

Кореспонденція рахунків у проводках залежить від типу депонента й форми перерахування грошей.

Обидва рахунки, що беруть участь у проводці, кредитуються (дебетуються) на суму депозиту або суму переказу.

На поточні рахунки юридичних осіб надходить виторг за продану продукцію або зроблені послуги, як у безготівковій, так і в готівковій формі.

Увага! Обмежень на надходження грошей у національній валюті не передбачено.

На термінові депозитні рахунки юридичних осіб гроші зараховуються тільки в безготівковій формі.

Замалюємо таблицю кореспонденції рахунків.

Кореспонденція рахунків при прийманні депозитів					
		Дебет	Кредит		
Депонент	Форма переказу грошей		Депозит на вимогу (Не має встановленого строку)	Короткостроковий депозит (до 1 року)	Довгостроковий депозит (більше 1 року)
Суб'єкти господарювання	Наявні	1001	2600	-	-
	безготівкові з іншого банку	1200	2600	2610	2615
	безготівкові з того ж банку	2600	2600	2610	2615
Фізичні особи	Наявні	1001	2620	2630	2635
	безготівкові з іншого банку	1200	2620	2630	2635
	безготівкові з того ж банку	2620	2620	2630	2635

На поточні рахунки фізичних осіб зараховуються:

– оплата праці, пенсії, авторські гонорари;

- виплати по страхових полісах;
- відшкодування при одержанні травми, втраті годувальника,
- гроші від реалізації власного майна;
- гроші від продажу іноземної валюти.

Приклади відбиття операцій прийому депозитів у бухгалтерському обліку:

Депонент - фізична особа вносить вклад у сумі 1 500 грн готівкою на строк 6 місяців. При прийманні внеску робиться запис

Дт 1001 Кт 2630   1 500

Депонент - юридична особа переводить на довгостроковий депозитний рахунок безготівкові гроші в сумі 120 000 грн. з рахунку в іншому банку:

Дт 1200 Кт 2615   120 000

Депонент - юридична особа переводить на короткостроковий депозитний рахунок 50 000 грн зі свого поточного рахунка, відкритого в цьому ж банку

Дт 2600 Кт 2610   50 000

На поточний рахунок юридичної особи надходить оплата за продану продукцію (250 грн.) від покупця - фізичної особи, що має поточний рахунок у цьому ж банку.

Дт 2620 Кт 2600   250

7.4 Нарахування відсотків

Залучення засобів клієнтів у вигляді депозитів є платною операцією: банк виплачує депоненту певну суму (відсотки) як винагороду за право користування його грошима.

Сума відсотків залежить від величини внеску, процентної ставки й строку депозиту.

Для обліку нарахованих відсотків у кожній групі депозитних рахунків передбачений балансовий рахунок "Нараховані витрати" (звичайно він закінчується на цифру 8), а кожній групі депозитних рахунків відповідає "свій" рахунок 7 класу "Витрати" для обліку процентних витрат по депозитах.

Проводки, що відбивають щомісячне нарахування відсотків, записуються у вигляді:

- Дт "Процентні витрати по депозитах"
- Кт "Нараховані витрати" сума відсотків за період.

Кореспонденція рахунків у проводці залежить від типу депонента й виду депозиту, і, відповідно, від номеру балансового депозитного рахунку.

Кореспонденція рахунків при нарахуванні відсотків по депозитах				
Тип депонента	Вид депозиту	Депозитний рахунок	Процентні витрати по депозитах	Нараховані витрати
			Дебет	Кредит
Суб'єкти господарювання	на вимогу	2600	7020	2608
	короткостроковий	2610	7021	2618
	довгостроковий	2615	7021	2618
Фізичні особи	на вимогу	2620	7040	2628
	короткостроковий	2630	7041	2638
	довгостроковий	2635	7041	2638

Приклад. При нарахуванні відсотків по терміновому (короткостроковому або довгостроковому) депозиті фізичної особи записується проводка:

Дт 7041 Кт 2638   100,
а для депозиту на вимогу юридичної особи
Дт 7020 Кт 2608   2 500.

Сума нарахованих відсотків залежить від номіналу депозиту, процентної ставки й тривалості періоду, за який проводиться нарахування відсотків і може бути розрахована по формулі:

$$K = R \cdot (r \cdot i \cdot N)$$

К - сума відсотків за період розрахунку (повний або неповний місяць)

R - первісна сума (номінал) депозиту

r - річна процентна ставка (у відсотках)

i - число календарних днів у періоді розрахунку

N- число календарних днів у році

Для визначення тривалості періоду (відносини $i \setminus N$) банки самостійно вибирають і відбивають у своїй обліковій політиці один із трьох варіантів:

1 Метод "30/360". При цьому варіанті вважається, що рік складається з 360 днів, а кожен місяць - з 30 днів, тому сума відсотків у кожному повному місяці буде однаковою, а при неповному місяці число днів депозиту визначається шляхом доповнення до 30.

Приклад. Депозитний внесок (сума 1000 грн, процентна ставка 24 %, строк 6 місяців) відкритий 9 лютого. Повернення депозиту за умовами договору - 10 серпня.

Нараховані відсотки за повні місяці березень - липень складуть суму 20 грн ($1000 * 0,24 * 30/360$) щомісяця; у лютому за 21 день (з 10 лютого по "30 лютого") - 14 грн, у серпні - за 9 днів - 6 грн.

$$1000 * 0,24 * 21 \setminus 360 = 14 \text{ грн.}$$

$$1000 * 0,24 * 9 \setminus 360 = 6$$

Загальна сума нарахованих відсотків за депозитом складе за півроку 120 грн. ($5 \text{ мес.} * 20 \text{ грн.} + 14 \text{ грн.} + 6 \text{ грн.} = 120 \text{ грн.}$)

2 Метод "факт/ 360". Цей варіант розрахунку припускає, що рік складається з 360 днів, а число днів у місяці збігається з календарем, тобто в лютому - 28 днів, у березні -31 день. Тоді, при умовах нашого прикладу відсотки нараховуються в сумі:

за 19 днів у лютому -12,66 грн,

$$1000 * 0,24 * 19 \setminus 360 = 12,66$$

за 31 день у березні, травні й липні - по 20,66 грн

$$1000 * 0,24 * 31 \setminus 360 = 20,66$$

за 30 днів у квітні, червні - по 20 грн,

$$1000 * 0,24 * 30 \setminus 360 = 20 \text{ грн.}$$

і за 9 днів у серпні - 6 грн.

$$1000 * 0,24 * 9 \setminus 360 = 6 \text{ грн.}$$

Усього за 6 місяців 120,66 грн.

3 Метод «факт \ факт»

У розрахунок включаються фактичне число днів у місяці й році (365 або 366).

Для нашого приклада нарахування відсотків по місяцях виглядає в такий спосіб:

лютий - 12,49 грн;

$$1000 * 0,24 * 19 \setminus 365 = 12,49$$

березень, травень, липень - по 20,38 грн,

$$1000 * 0,24 * 31 \setminus 365 = 20,38 \quad (20,38 * 3 = 61,14)$$

квітень, червень - по 19,72 грн,

$$1000 * 0,24 * 30 \setminus 365 = 19,72 \quad (19,72 * 2 = 39,44)$$

серпень - 5,91 грн.

$$1000 * 0,24 * 9 \setminus 365 = 5,91$$

Усього за строк депозиту - 118,98 грн.

Як видно з наведених розрахунків, метод "факт/факт" найбільше точно відбиває тривалість періоду, а метод "30/360" найбільш простий при обчисленнях.

Вище мова йшла про прості відсотки, тобто у випадку, коли ставки відсотків застосовуються до первісної суми депозиту R, а нарощена сума депозиту Rd (первісна сума внеску разом з нарахованими на неї відсотками до кінця строку) обчислюється по формулі:

$$Rd = R + R * r * \frac{i}{360} + R * r * \frac{i}{360} + R * r * \frac{i}{360} + \dots + \text{або}$$

$$Rd = R \left(1 + n * r * \frac{i}{360} \right),$$

Де R_d - наращена сума депозиту,

R - основна сума внеску,

r - річна процентна ставка

i - період нарахування (у днях)

n - кількість періодів нарахування.

360 - кількість днів у році.

При використанні схеми складних відсотків дохід за кожний період обчислюється не тільки з основної суми депозиту, а із загальної суми, що включає основну (первісну) суму депозиту й відсотки, які нараховані за всі попередні періоди.

Нарощена сума депозиту R_d (первісна сума внеску разом з нарахованими на неї відсотками до кінця строку) при складних відсотках обчислюється по формулі:

$$R_d = R \left(1 + r * \frac{i}{360}\right) * \left(1 + r * \frac{i}{360}\right) * \left(1 + r * \frac{i}{360}\right) * \left(1 + r * \frac{i}{360}\right) * \dots * \text{або}$$

$$R_d = R \left(1 + r * \frac{i}{360}\right)^n$$

7.5 Виплата відсотків

Виплата відсотків здійснюється залежно від умов договору шляхом видачі готівки або перерахуванням суми відсотків у безготівковій формі на поточний рахунок клієнта, відкритий у цьому ж або іншому банку, причому фізичні особи можуть одержати відсотки, як готівкою, так і безготівковими грошима, а юридичні особи - тільки безготівковими. Виплата відсотків проводиться також залежно від умов договору періодично (щомісяця, щокварталу) або наприкінці строку депозиту.

Виплата відсотків відображається подвійним бухгалтерським записом типу

– Дт "Нараховані витрати"

– Кт «Каса, поточний рахунок, коррахунок» сума відсотків.

Ще раз відзначимо, що при виплаті відсотків витрати банку не

збільшуються, а тільки зменшується залишок грошей у касі або на коррахунку й "погашається" заборгованість банку по відсотках.

Кореспонденція рахунків при виплаті відсотків по депозитах залежно від типу депонента й виду депозиту виглядає в такий спосіб:

Кореспонденція рахунків при виплаті відсотків по депозитах			
Депонент	Вид депозиту	Кореспонденція рахунків	
		дебет	кредит
Суб'єкти господарювання	на вимогу	2608	2600
		2608	1200
	терміновий	2618	2600
		2618	1200
Фізичні особи	на вимогу	2628	2620
		2628	1001
	терміновий	2638	1001
		2638	2620

7.6 Повернення депозиту.

Під поверненням депозиту будемо розуміти як повернення клієнтові повної суми термінового депозиту після закінчення строку договору, так і сплата частини грошей з поточного рахунку клієнта за його дорученням. Якщо гроші виплачуються в готівковій формі або переводяться в інший банк, то зменшення активів супроводжується зменшенням зобов'язань банку перед клієнтами. У випадку, коли гроші не виходять із банку, а переводяться на інші рахунки (повернення термінового депозиту на поточний рахунок клієнта, або перевод грошей на рахунок іншого клієнта банку), таким чином ні активи, ні пасиви банку не змінюються, тільки зобов'язання враховуються на інших рахунках.

Повернення депозиту відбивається проводкою типу

– Дт "Депозит"

– Кт "Каса, поточний рахунок, коррахунок" сума депозиту (переказу.)

Депонент	Вид депозиту	Призначення переказу	Дебет	Кредит
Суб'єкти господарювання	Депозити на вимогу	Переказ в інший банк	2600	1200
		Переказ клієнтові того ж банку	2600	2600
	Термінові депозити	Повернення на поточний рахунок в іншому банку	2610 (2615)	1200
		Повернення на поточний рахунок у тому ж банку	2610 (2615)	2600
Фізичні особи	Депозити на вимогу	Переказ на поточний рахунок в іншому банку	2620	1200
		Переказ на поточний рахунок у тому ж банку	2620	2600
	Термінові депозити	Повернення на свій поточний рахунок	2630 (2635)	2620
		Повернення готівкою	2630 (2635)	1001 (1002)

Список рекомендованої літератури:

1. Закон України «Про цінні папери і фондову біржу» від 18.06.91 №1201-ХІІ//ВВР,-1991. -№38. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

2. Закон України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні: Затв. Постановою ВР України від 10.12.97 № 710/97-ВР (зі змінами та доповненнями). – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

3. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: Затв. постановою Правління Національного банку України 12.11.03 № 492 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

4. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках

України: Затв. постановою Правління Національного банку України 15.09.04 № 435 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

5.Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України: Затв. постановою Правління Національного банку України 18.06.03 №255 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

6.Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, Затв. постановою Правління НБУ 03.12.03 №516 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

Контрольні питання до лекційного матеріалу

1. Дати поняття депозиту та розкрити класифікацію кредитів.
2. Дати характеристику основних етапів відкриття рахунку й укладання договору.
3. Які документи необхідні для відкриття в КБ поточного рахунку.
4. Яка кореспонденція рахунків при прийманні депозиту.
5. Які виплати можуть зараховуватися на поточні рахунки фізичних осіб.
6. В якій формі зараховуються гроші юридичних осіб на термінові депозити.
7. Яка кореспонденція рахунків при нарахуванні відсотків по депозитах.
8. Як розраховується сума нарахованих відсотків та від чого вона залежить.
9. Пояснити метод "30/360" нарахування відсотків за депозитом.
10. Пояснити метод "факт/360" нарахування відсотків за депозитом.
11. Пояснити метод "факт/факт" нарахування відсотків за депозитом.
12. Що таке нарощена сума депозиту і як вона розраховується.
13. Як розраховуються нарощена сума депозиту при простих та при складних відсотках.
14. Яка кореспонденція рахунків при виплаті відсотків по депозитах
15. Що таке повернення депозиту та яка кореспонденція рахунків в

обліку КБ цієї операції.

Тема №8

ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

Мета заняття: ознайомитись з загальними підходами до оцінки та класифікації цінних паперів, що обліковуються в банківському портфелі, ознайомитись з обліком цінних паперів у КБ.

План роботи:

1. Опрацювати лекційний матеріал за темою.
2. Вивчити положення Інструкції з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України (затв. ПП НБУ від 03.10.05 №358).
3. Самостійно опрацювати зміст основних нормативних документів: Закону України «Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 р., якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі», затв. постановою ВР України від 06.07.99 № 826-XIУ; Положення про операції банків з вексями, затв. ПП НБУ від 23.05.99 № 258; Положення про порядок здійснення банками операцій з вексями в національній валюті на території України, затв. ПП НБУ від 16.12.02 № 508.

Зміст:

- 8.1 Загальні підходи до оцінки і класифікації цінних паперів (ЦП), що обліковуються в банківському портфелі
- 8.2 Облік цінних паперів у торговому портфелі банку
- 8.3 Облік цінних паперів у портфелі банку на продаж

8.1 Загальні підходи до оцінки і класифікації цінних паперів (ЦП), що обліковуються в банківському портфелі

Процедури обліку, оцінки, віднесення цінних паперів до конкретних

портфелів банку визначено Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України, затвердженою ПП НБУ від 20.08.03 № 355, з урахуванням змін, затверджених ПП НБУ від 17.11.04 за № 566.

Для відображення операцій із цінними паперами банки відповідно до облікової політики можуть використовувати транзитні рахунки, рахунки дебіторської та кредиторської заборгованості з далішим відображенням цих операцій за відповідними рахунками з обліку цінних паперів відповідно до Плану рахунків.

Загальний портфель ЦП складається з чотирьох портфелів:

- Торговий портфель ЦП - цінні папери, придбані банком для перепродажу з метою отримання прибутку від короткострокових коливань їх ціни. До торгового портфеля ЦП можуть бути віднесені тільки високоліквідні ЦП.

- ЦП у портфелі на продаж - це цінні папери, до яких не належать торгові ЦП та ЦП, що утримуються до погашення.

- ЦП у портфелі до погашення - це боргові цінні папери, щодо яких є намір і здатність банку утримувати їх до строку погашення.

- Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії.

Асоційована - це компанія, в якій інвестор прямо або через дочірні компанії володіє 20 % або більше голосів об'єкта інвестування. Це означає, що інвестор має суттєвий вплив на асоційовану компанію.

Суттєвим визнається також вплив, коли інвестор володіє менше від 20 % голосів, але виконуються щонайменше дві з таких умов:

- інвестор має представників у раді директорів компанії;
- інвестор бере участь у визначенні стратегії та операцій компанії;
- здійснюється обмін керівним персоналом між інвестором і компанією;
- інвестор надає компанії суттєву технічну інформацію.

Дочірня - це компанія, що контролюється банком. Контроль означає, що банк володіє 50 % або більше голосів об'єкта інвестування.

Можливо володіння менше від 50 %, але за умови, що банк має:

- частку управлінських голосів у компанії, що перевищує
- 50 % завдяки угодам з іншими компаніями;
- право керувати фінансовою та виробничою політикою компанії, і це право закріплено установчими документами;
- право призначати або звільняти більшість членів ради директорів;
- право визначального голосу в раді директорів.

Цінні папери, які придбані та (або) зберігаються за дорученням та за кошти клієнтів, а також цінні папери, які придбані згідно з договорами про довірче управління, обліковуються за позабалансовими рахунками.

Облік фінансових інвестицій та їх оцінка здійснюються за кожною інвестицією в розрізі емітентів.

Придбані цінні папери первісно оцінюються та відображаються в бухгалтерському обліку за собівартістю.

Комісійні витрати та інші витрати, пов'язані з придбанням боргових цінних паперів, збільшують (зменшують) суми премії (дисконту) на дату їх придбання.

На кожну наступну після визнання дату балансу всі цінні папери, що придбані банком, оцінюються за їх справедливою вартістю, крім:

- цінних паперів, що утримуються до погашення;
- цінних паперів, справедливую вартість яких неможливо достовірно визначити;
- інвестицій в асоційовані та дочірні компанії.

Справедлива вартість цінних паперів, що перебувають в обігу на організаційно оформлених ринках, визначається за їх ринковою вартістю. На дату балансу вона визначається за даними останнього у звітному періоді офіційного котирування на організаційно оформленому ринку. Разом з тим ринкова вартість цінних паперів, що перебувають в обігу більше, ніж на одному офіційно оформленому ринку, під час розрахунку справедливої вартості оцінюється за найменшим з останніх котирувань, визначених на

кожному з ринків. Сума збільшення або зменшення балансової вартості таких цінних паперів на дату балансу відображається за рахунками доходів або витрат.

Цінні папери, справедливую вартість яких достовірно визначити неможливо, відображаються на дату балансу за собівартістю з урахуванням зменшення їх корисності.

Цінні папери, що утримуються банком до їх погашення, відображаються на дату балансу за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка.

За інвестиціями в асоційовані та дочірні компанії, облік яких здійснюється за методом участі в капіталі, інвестор складає консолідовану фінансову звітність.

Усі цінні папери, крім цінних паперів, що обліковуються за справедливою вартістю, та інвестицій у дочірні компанії, переглядаються на зменшення корисності. Корисність цінних паперів зменшується, якщо їх балансова вартість перевищує суму очікуваного відшкодування. Зменшення корисності відображається способом формування спеціальних резервів за рахунок витрат.

Доходи та витрати в іноземній валюті за операціями з цінними паперами відображаються за рахунками класів 6 і 7 у національній валюті за офіційним валютним курсом на дату їх нарахування та (або) отримання і сплати з використанням рахунків групи 380 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Для глибокого розуміння змісту окремих операцій наведемо терміни, якими оперують у процесі обліку операцій банку з цінними паперами.

Дисконт - це різниця між вартістю погашення цінних паперів та їх собівартістю без урахування нарахованих на час придбання процентів, якщо собівартість нижча від вартості погашення.

Премія - це перевищення собівартості цінних паперів над вартістю їх погашення, без урахування нарахованих (нагромаджених) на час придбання

процентів.

Ринкова вартість цінних паперів - сума коштів, яку можна отримати від продажу цінних паперів на активному ринку.

Собівартість цінного папера - це ціна його придбання, включаючи комісійні винагороди, мито, податки, збори, обов'язкові платежі та інші витрати, що безпосередньо пов'язані з придбанням цінних паперів.

Балансова вартість - вартість, за якою цінний папір обліковується в балансі. Для боргових цінних паперів - це вартість з урахуванням амортизації дисконту або премії та суми нарахованих процентів.

8.2 Облік цінних паперів у торговому портфелі банку

У торговому портфелі банку обліковуються дві групи цінних паперів: акції та боргові цінні папери. Перша група - це акції, для обліку яких використовуються рахунки групи 300 «Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку». Облік ведеться у розрізі емітентів, а саме:

- банків (рахунок 3002А);
- небанківських фінансових установ (рахунок 3003);
- інших підприємств та організацій (рахунок 3005).

Придбані акції у торговому портфелі на дату балансу відображаються виключно за справедливою вартістю. Утім на момент придбання на баланс банку вони заносяться за ціною придбання, тобто за собівартістю.

Друга група стосується боргових цінних паперів, що обліковуються у розрізі рахунків двох груп:

- 140 «Боргові цінні папери, що рефінансуються НБУ в торговому портфелі банку»;
- 301 «Боргові цінні папери в торговому портфелі банку».

За цими групами відкриваються окремі рахунки, за якими придбані боргові цінні папери обліковуються в розрізі емітентів за номіналом. Боргові цінні папери можуть бути придбані з дисконтом або премією. Для обліку цих складових за групами 140 і 301 передбачено окремі рахунки, а саме:

- КА «Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку»;

- А «Неамортизована премія за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі».

Відповідно, для груп 301 передбачено рахунки:

- КА «Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами у торговому портфелі банку»;

- А «Неамортизована премія за борговими цінними паперами у торговому портфелі банку».

Цінні папери у торговому портфелі підлягають переоцінці під час кожної зміни їх ринкової вартості. На суму дооцінки за акціями та борговими цінними паперами здійснюється запис:

- Дебет рахунка 3007 АП «Переоцінка акцій та інших ЦП з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку»;

- Дебет рахунка 3015 АП «Переоцінка боргових цінних паперів у торговому портфелі банку»;

- Дебет рахунка 1405 АП «Переоцінка боргових ЦП, що рефінансуються НБУ в торговому портфелі банку»;

- Кредит рахунка 6203 АП «Результат від торгових операцій з ЦП у торговому портфелі банку».

Зазначені рахунки за характером їх впливу на баланс банку - активно-пасивні. Це означає, що в разі зменшення ринкової вартості ЦП, що зумовлює потребу у виконанні операції з їх уцінки, в обліку фіксуються зворотні проведення.

На облік цінних паперів у торговому портфелі поширюються всі правила щодо обліку доходів (витрат) за принципом нарахування. Водночас рахунки 6056 «Процентні доходи за цінними паперами, що рефінансуються НБУ в торговому портфелі банку», та 6057 «Процентні доходи за цінними паперами в торговому портфелі банку» мають подвійне призначення:

- для обліку сум нарахованих доходів за відсотковою ставкою купона;

починаючи з дати придбання вони кореспондують з рахунками нарахованих доходів (1408, 3018);

- для обліку амортизації дисконту (премії) вони кореспондують з рахунками неамортизованого дисконту (1406, 3016) і неамортизованої премії (1407, 3017).

У разі амортизації дисконту банк отримує дохід (К 6056, 6057). За амортизації премії (Д 6056, 6057) дохід за операціями з ЦП зменшується.

Правила обліку доходів за методом нарахування не поширюються на операції з акціями. Нарахування доходу за акціями в торговому портфелі стосується дивідендів і здійснюється в період прийняття рішення про їх виплату, що відповідає бухгалтерському запису:

- Дебет рахунка 3008 А «Нараховані доходи за акціями та іншими ЦП з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку»;

- Кредит рахунка 6300 П «Дохід у вигляді дивідендів».

Банки можуть продавати ЦП безпосередньо з торгового портфеля. Різниця між справедливою (ринковою) вартістю і ціною реалізації є прибутком чи збитком, що обліковується за активно-пасивним рахунком 6203.

8.3 Облік цінних паперів у портфелі банку на продаж

У портфелі ЦП на продаж обліковуються, як і в торговому портфелі, акції та боргові ЦП.

У портфелі на продаж банк обліковує:

- ЦП з фіксованою датою погашення, які банк не має наміру тримати до дати їх погашення;

- ЦП, які банк готовий продати у зв'язку зі зміною процента ринкових ставок, потреб ліквідності;

- акції та боргові ЦП, за якими неможливо достовірно визначити справедливую вартість;

- фінансові інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, що придбані та утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців з дати придбання.

На дату балансу ЦП у портфелі на продаж відображаються:

- за справедливою вартістю;
- за собівартістю (це акції, справедливую вартість яких достовірно визначити неможливо);
- за амортизованою собівартістю (це боргові ЦП, справедливую вартість яких достовірно визначити неможливо).

Загальний підхід до обліку ЦП у портфелі на продаж аналогічний підходу, описаному щодо торгового портфеля ЦП.

Особливість: ЦП, щодо яких не застосовується оцінка за справедливою вартістю, на дату балансу переглядаються на предмет зменшення їх корисності.

Зменшення корисності ЦП визначається банком у тих випадках, коли виникає невпевненість в отриманні всієї суми за борговими паперами (номінал + нараховані проценти) або за умови зниження вартості акцій, які обліковуються за собівартістю.

Сума втрат від зменшення корисності відноситься на витрати звітнього періоду через операцію з формування резервів під знецінення ЦП у портфелі на продаж. В обліку виконується запис:

- Дебет рахунка 7703 АП «Відрахування в резерви під знецінення ЦП у портфелі банку на продаж»;
- Кредит рахунка 1490 КА «Резерв під знецінення ЦП, що рефінансуються НБУ в портфелі банку на продаж»;
- Кредит рахунка 3190 КА «Резерв під знецінення ЦП в портфелі банку на продаж»;

За зменшення корисності боргових цінних паперів резерв необхідно створювати і під суму нарахованих процентів, що відповідає проведенню:

- Дебет рахунка 7720 АП «Відрахування в резерв під заборгованість за нарахованими доходами»;
- Кредит рахунка 1492 КА «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими ЦП, що рефінансуються НБУ в портфелі банку на продаж»;

– Кредит рахунка 3191 КА «Резерв під заборгованість за нарахованими доходами за борговими ЦП у портфелі банку на продаж».

Результат від реалізації цінних паперів у портфелі на продаж відображається за рахунком 6393 АП «Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж».

За цим рахунком у кореспонденції з рахунками переоцінки (3107, 1415, 1435, 3115) фіксуються результати дооцінки (уцінки) на дату балансу за ЦП, що обліковуються за справедливою вартістю. Як і рахунок 6203, рахунок 6393 - активно-пасивний.

Список рекомендованої літератури:

1. Закон України «Про національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні»: Затв. постановою ВР України від 10.12.97 № 710/97-ВР (зі змінами та доповненнями). – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

2. Закон України «Про цінні папери і фондову біржу» від 18.06.91 № 1201-ХІІ – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

3. Закон України «Про інвестиції» від 18.09.91 № 1560-ХІІІ – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

4. Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 05.04.01 №2374-111 (зі змінами та доповненнями). – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

5. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Затв. постановою Правління НБУ від 28.08.01 № 368 (зі змінами та доповненнями) – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

6. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України: Затв. постановою Правління НБУ 20.08.03 № 335 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

7. Положення щодо організації діяльності комерційних банків на ринку цінних паперів: Затв. постановою Правління НБУ 18.05.99 № 239. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

8. Положення про операції банків з векселями: Затв. постановою Правління НБУ від 23.05.99 № 258. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

9. Положення про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України: Затв. постановою Правління НБУ 16.12.02 № 508 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

10. Положення про порядок реєстрації випуску акцій і облігацій підприємств та інформації про їх емісію: Рішення ДКЦПФР від 12.02.98 № 36. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

11. Положення про глобальний сертифікат емісії цінних паперів у бездокументарній формі: Рішення ДКЦПФР від 12.02.98 № 25. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

12. Положення про порядок визначення справедливої вартості та зменшення корисності цінних паперів: Затв. постановою Правління НБУ 17.12.03 № 561 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

13. Правила здійснення торговцями цінними паперами комерційної та комісійної діяльності по цінних паперах: Затв. наказом ДКЦПФР 23.12.96. № 331 (зі змінами та доповненнями). – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

14. Правила випуску та обігу фондових деривативів: Рішення ДКЦПФР від 24.06.97 № 13. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

15. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України: Затв. постановою Правління НБУ від 18.06.03 за №255 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

Контрольні питання до лекційного матеріалу

1. Дати класифікацію цінних паперів та операцій з ними.
2. За якою вартістю оцінюються придбані банком цінні папери.
3. Дати пояснення дисконту та премії.
4. Розкрити облік операцій банку з акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку.
5. Розкрити облік операцій банку з акціями та іншими цінними паперами

з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж.

6.Розкрити облік вкладень банку в боргові цінні папери з метою утримання в торговому портфелі і портфелі на продаж.

7.Розкрити облік операцій банку з борговими цінними паперами у портфелі банку до погашення.

8.Дати характеристику обліку зменшення корисності цінних паперів та формуванню резервів.

Тема №9

ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

Мета заняття: ознайомитись з веденням обліку операцій в іноземній валюті у КБ, з принципами та особливостями їх обліку.

План роботи:

1. Опрацювати лекційний матеріал за темою.
2. Вивчити положення Інструкції з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України (затв. ПП НБУ від 03.10.05 №358).
3. Самостійно ознайомитись із Правилами бухгалтерського обліку операцій з документарними акредитивами в розрахунках за зовнішньоекономічними операціями в банках України, затв. ПП НБУ від 17.11.04 №549, зі змістом Інструкції з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України від 17.11.04 № 555; Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України, затв. ПП НБУ від 12.12.02 №502.

Зміст:

- 9.1 Характеристика валютних операцій.
- 9.2 Облік валютних операцій.
- 9.3 Методика обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти для власних потреб банку на дату розрахунку.

9.4 Облік операцій з купівлі-продажу іноземної валюти за гривні за дорученням клієнтів на дату розрахунку.

9.1 Характеристика валютних операцій

Обліковий супровід операцій в іноземній валюті здійснюється відповідно до Інструкції з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України, затвердженої ПП НБУ від 17.11.04 за № 555.

Важливими елементами методики обліку операцій в іноземній валюті є курси валют (офіційний та ринковий), часові періоди (дата операції, дата розрахунку), процедура переоцінки монетарних статей у зв'язку зі зміною офіційного курсу гривні щодо інших валют, за якими ці статті обліковуються в аналітичному обліку.

Основним принципом обліку операцій в іноземній валюті є принцип мультивалютності. Це означає, що зміст усіх здійснюваних банком операцій незалежно від того, в якій валюті проводяться розрахунки за операцією (у національній чи іноземній), в обліку відображається з огляду на економічний зміст операції, а не її юридичну форму. У цьому зв'язку валюта розрахунку за операцією віднесена до обов'язкових параметрів аналітичного обліку. Цифровий код валюти відповідно за загального класифікатора валют країн світу є обов'язковим елементом аналітичних рахунків. Часові терміни у правилах конкретизуються з таких позицій:

- дата розрахунку - дата, з якої актив передається банку або банком;
- дата операції - дата, з якої банк зобов'язується придбати або продати актив.

Бухгалтерський облік операцій в іноземній валюті банки здійснюють у подвійній оцінці, а саме: у номінальній сумі іноземної валюти та її гривневому еквіваленті за офіційним курсом.

Під час первісного визнання операції в іноземній валюті відображаються у валюті звітності (грошовій одиниці України) способом

перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням офіційного курсу гривні до іноземної валюти на дату здійснення операції (дата визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів, витрат).

Природно, протягом часу обліку операцій в іноземній валюті за статтями балансу офіційний курс гривні до іноземних валют може змінюватися, що зумовлює потребу в їх переоцінці на кожну наступну після визнання дату балансу. За цією процедурою важливо враховувати правило: усі монетарні статті в іноземній валюті відображаються в бухгалтерському обліку за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату балансу.

Відповідно, решту статей балансу відносимо до немонетарних статей, які в балансі можуть обліковуватися:

- за собівартістю;
- за справедливою вартістю.

Окреслимо також інші правила визнання статей балансу на дату його складання:

- немонетарні статті, що обліковуються за собівартістю, відображаються у бухгалтерському обліку за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату визнання, тобто на дату здійснення операції. Інакше кажучи, під процедуру переоцінки ці статті не підпадають;

- немонетарні статті в іноземній валюті, що обліковуються за справедливою вартістю, у бухгалтерському обліку фіксуються за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату визначення їх справедливої вартості. Це зумовлює потребу в їх переоцінці щоразу за зміни справедливої вартості.

За ринковим курсом в обліку фіксуються операції купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти за гривні на міжбанківському валютному ринку як за дорученням клієнтів, так і за власною ініціативою банку. Пункти обміну валют уповноважених банків щодо операцій купівлі-продажу готівкової іноземної валюти і обмінні каси банків також працюють за ринковим курсом.

Решта операцій в обліку фіксуються за офіційним валютним курсом на дату здійснення операції.

9.2 Облік валютних операцій

Для здійснення облікових записів у класі 9 передбачено такі групи рахунків:

- 920 «Валюта та банківські метали, що куплені, але не отримані»,
- 921 «Валюта та банківські метали, що продані, але не відправлені».

За номенклатурою рахунків згаданих груп чітко відстежуються такі типи операцій в іноземній валюті, за визначення яких ураховується часовий строк:

1) операції купівлі-продажу валюти на умовах спот - поставка валюти відбувається на другий робочий день з дня укладення угоди (для обліку призначено рахунки 9200, 9210);

2) операції купівлі-продажу валюти за форвардними контрактами - поставка валюти відбувається в строки, що перевищують два банківські робочі дні (для обліку призначено рахунки 9201, 9202, 9211, 9212).

Для розуміння процедури обліку операції на дату операції за рахунками класу 9 розглянемо умовний приклад:

19.10.09 - дата угоди між банком А і банком Б. Предмет угоди: купівля банком А 100 000 дол. США за курсом 8,36 за умовами СПОТ;

19.10.09 - на дату операції - в обліку фіксується запис на 100 000 дол. США:

Дебет рахунка 9200 А «Валюта та банківські метали, що куплені за умовами спот»;

Кредит рахунка 9920 АП «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами».

Одночасно на обсяг іноземної валюти в перерахунку в гривневий еквівалент ($8,36 \times 100\,000 = 836\,000$ грн):

Дебет рахунка 9920 АП «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами»;

Кредит рахунка 9210 П «Валюта та банківські метали, що продані за умовами спот».

Операції з купівлі-продажу іноземної валюти за форвардними контрактами на дату їх укладання відображаються в бухгалтерському обліку за позабалансовими рахунками як вимоги щодо отримання однієї валюти та зобов'язання з поставки іншої, що, по суті, відповідає обліковій процедурі за угодами спот.

Якщо об'єктом форвардної угоди є продаж іноземної валюти, то в обліку складається бухгалтерський запис:

- на суму іноземної валюти, що продається:

Дебет рахунка 9920 АП «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами»;

Кредит рахунка 9211 П «Валюта та банківські метали, що продані за форвардними контрактами з метою хеджування» або Кредит рахунка 9212 П «Валюта та банківські метали, що продані за форвардними контрактами за іншими операціями»;

- на суму валюти, що купується. Тут ідеться про відображення суми національної валюти, що її буде отримано за продажу іноземну валюту за курсом форвардної угоди:

Дебет рахунка 9201 А «Валюта та банківські метали, що куплені за форвардними контрактами з метою хеджування» або Дебет рахунка 9202 А «Валюта та банківські метали, що куплені за форвардними контрактами за іншими операціями»;

Кредит рахунка 9920 АП «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами».

9.3 Методика обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти для власних потреб банку на дату розрахунку

Через розбіжність у часі дати операції і дати розрахунку в обліку необхідно фіксувати факт виникнення дебіторської і кредиторської заборгованості за операцією. Це стосується обліку передплати або

відстрочення платежу, що зумовлює використання таких рахунків:

- 2800 А «Дебіторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»;
- 2900 П «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»;
- 3540 А «Дебіторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку»;
- 3640 П «Кредиторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку».

З назв наведених рахунків видно, що операції в іноземній валюті розмежовано за двома групами:

- операції, що виконуються за дорученням клієнтів та за їхні кошти;
- операції, що їх виконує банк за власною ініціативою та за кошти банку.

Друга група операцій має дещо складнішу методику обліку, оскільки пов'язана, як правило, з обліком операцій, які впливають на зміну валютної позиції банку і зумовлюють потребу у використанні технічних рахунків:

- АП «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
- АП «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Розглянемо облікову процедуру купівлі у клієнтів іноземної валюти для банку в межах нормативу відкритої валютної позиції за такими вихідними даними:

- предмет купівлі 100 000 дол. США;
- курс угоди 8,33 грн/дол.;
- офіційний курс на дату розрахунку 8,35 грн/дол.

Облікова процедура за операцією підтверджується такими бухгалтерськими проведеннями і виконується на дату операції:

1) на вартість 100 000 дол. США за курсом угоди, що сплачується банком клієнту (833 000 грн):

Дебет рахунка 3801 АП «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

Кредит рахунка 2600 П «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

2) на суму дол. США, куплених та отриманих від клієнта банку:

Дебет рахунка 2600 П «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»

- сума проведення 100 000 дол. США;

Кредит рахунка 3800 АП «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Якщо між датою розрахунку і датою операції існує часовий проміжок, то в обліку ця ситуація фіксується через такі проведення:

– на дату операції:

Дебет рахунка 3540 А «Дебіторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку»; Кредит рахунка 2600 П «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» сума проведення 835 000 грн;

– на дату розрахунку:

Дебет рахунка 3801   Кредит рахунка 3540, сума проведення 835 000 грн.

– і одночасно:

Дебет рахунка 2600   Кредит рахунка 3800, сума проведення 100 000 дол. США.

У прикладі чітко видно механізм мультивалютного принципу побудови плану рахунків. Так, на рахунок 2600 П «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» спочатку зараховується 835 000 грн за продані клієнтом 100 000 дол. США (рахунок кредитується), далі з цього самого рахунка списується обсяг проданої іноземної валюти 100 000 дол. США (рахунок дебетується).

Як видно з умови прикладу, угода виконувалася за ринковим курсом 8,33 грн/дол. США за офіційного курсу 8,35 грн/дол. США.

Виходячи з наведеного правила підрахунку тотожності залишків за рахунками 3800 і 3801 в обліку необхідно відобразити позитивну різницю між гривневим еквівалентом купленої іноземної валюти за офіційним курсом гривні до дол. США та її вартістю за курсом угоди, що відповідає проведенню:

– Дебет рахунка 3801 АП «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

– Кредит рахунка 6204 АП «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами» - сума проведення 2000 грн.

Одержаний результат підтверджується наведеним вище логічним правилом: наприкінці кожного дня залишки за рахунками 3800 і 3801 мають бути тотожними.

Крім купівлі-продажу іноземної валюти своїм клієнтам за національну валюту банк може також здійснювати операції з купівлі-продажу однієї іноземної валюти за іншу іноземну валюту.

Список рекомендованої літератури:

1. Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» (зі змінами і доповненнями) від 23.09.94 № 185/94-ВР. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

2. Зміни до Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України: Затв. постановою Правління Національного банку України 17.11.04 № 552. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

3. Інструкція про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України: Затв. постановою Правління Національного банку України 12.12.02 №502. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

4. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: Затв. постановою Правління Національного банку України 12.11.03 з № 492. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

5. Положення про валютний контроль: Затв. постановою Правління Національного банку України 08.02.2000 № 49. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

6. Положення про оформлення та подання клієнтами платіжних доручень в іноземній валюті або банківських металах, заяв про купівлю або продаж іноземної валюти або банківських металів до уповноважених банків і інших фінансових установ та порядок їх виконання: Затв. постановою Правління Національного банку України 05.03.03 № 82. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

7. Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу: Затв. постановою Правління Національного банку України 14.10.04 № 483. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

8. Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на розрахунки між резидентами і нерезидентами в межах торговельного обороту у валюті України та внесення змін до нормативно-правового акта Національного банку України: Затв. постановою Правління Національного банку України 14.10.04 № 484. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

9. Правила здійснення операцій на міжбанківському валютному ринку України: Затв. постановою Правління НБУ 18.03.99 № 127. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

10. Правила проведення Торговельної сесії та здійснення окремих операцій, пов'язаних з купівлею-продажем іноземних валют та банківських металів: Затв. постановою Правління НБУ 16.04.02 № 140. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

Контрольні питання до лекційного матеріалу

1. Який принцип є основним принципом обліку операцій в іноземній валюті.

2. Окреслити правила визнання немонетарних статей балансу на дату

його складання.

3.Класифікація операцій в іноземній валюті.

4.Характеристика рахунків для запису валютної позиції. Відображення в обліку доходів і витрат, нарахованих (сплачених) в іноземній валюті.

5.Поняття валютної позиції банку, її види, відображення курсових різниць у бухгалтерському обліку.

Тема №10

ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ БАНКУ З ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ ТА НЕМАТЕРІАЛЬНИМИ АКТИВАМИ

Мета заняття: ознайомитись з організацією обліку операцій з основними засобами в КБ, з веденням обліку операцій з придбання основних засобів та нематеріальних активів.

План роботи:

1. Опрацювати лекційний матеріал за темою.
2. Опрацювати П(С)БО № 7 «Основні засоби» стосовно до класифікації, вартісних оцінок та обліку основних засобів.
- 3 Опрацювати зміст основних нормативних актів щодо операцій банку з основними засобами та нематеріальними активами.

Зміст:

10.1 Організація обліку операцій з основними засобами.

10.2 Облік придбаних основних засобів.

10.3 Облік надходження нематеріальних активів у банку.

10.1 Організація обліку операцій з основними засобами

Банківські установи, як і всі суб'єкти господарювання, у процесі здійснення банківського бізнесу використовують основні засоби. В Інструкції з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів

комерційних банків України (затверджена постановою Правління НБУ від 11.12.2000 №475) зазначено, що основні засоби - це нематеріальні активи, які банк утримує з метою використання в процесі своєї діяльності, надання послуг, здавання в лізинг (оренду) іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше від одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

У системі бухгалтерського обліку банку формується повна, достовірна, неупереджена інформація про всі операції з основними засобами і нематеріальними активами.

На методику обліку операцій з основними засобами суттєво впливають механізми врахування таких їх вартісних оцінок:

Первісна вартість (собівартість) - сума грошових коштів або справедливої вартості інших активів, сплачених (переданих), витрачених для придбання (створення) основних засобів. Тож собівартість основних засобів формується:

- з ціни придбання, включаючи державні податки і збори, зокрема мито;
- будь-яких витрат, безпосередньо пов'язаних з доставкою основних засобів та приведенням їх у робочий стан, необхідний для експлуатації.

Переоцінена вартість - вартість основних засобів після їх переоцінки.

Залишкова вартість - різниця між первісною (переоціненою) вартістю і сумою нарахованого зносу.

Ринкова вартість - сума, яку можна отримати від продажу активу на активному ринку.

Справедлива вартість - сума, за якою можливо здійснити обмін об'єкта основних засобів або оплати зобов'язання в результаті операції між обізнаними, заінтересованими та незалежними сторонами.

Зважаючи на облікову політику, банки самостійно визначають класифікаційні групи основних засобів, виходячи з їх поділу на групи,

передбачені П(С)БО 7 «Основні засоби». Ідеться про такі групи:

- Основні засоби: земельні ділянки; капітальні витрати на поліпшення земель; будинки; споруди та передавальні пристрої; машини та обладнання; транспортні засоби; інструменти; прилади; інвентар (меблі); інші основні засоби.

- Інші необоротні матеріальні активи: бібліофонди, малоцінні необоротні матеріальні активи; тимчасові (не титульні) споруди; інші необоротні нематеріальні активи.

Для підсистеми синтетичного обліку для спрощення процедури обліку основних засобів планом рахунків виокремлено розділ 44 «Основні засоби» і розділ 45 «Інші необоротні матеріальні активи».

Повна облікова процедура щодо обліку основних засобів забезпечується на основі записів за такими синтетичними рахунками:

- 4400 А «Основні засоби»;
- 4500 А «Інші необоротні матеріальні активи»;
- 4409 КА «Знос основних засобів»;
- 4509 КА «Знос інших необоротних матеріальних активів»;
- 4430 А «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за невведеними в експлуатацію основними засобами» та
- 4431 А «Обладнання, що потребує монтажу».

Основними регістрами аналітичного обліку основних засобів є:

- інвентарна картка;
- опис інвентарних карток (інвентарна книга).

Кожному інвентарному об'єкту присвоюється окремий інвентарний номер, який проставляється:

- на предметі;
- в інвентарній картці;
- в інвентарній книзі - і зберігається за об'єктом протягом усього періоду його обліку на балансі банку.

Інвентарні номери об'єктів, що вибули, іншим об'єктам, зарахованим на баланс банку, не присвоюються.

10.2 Облік придбаних основних засобів

Основними елементом схеми обліку придбання основних засобів є нагромадження на рахунку 4430 А «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за невведеними в експлуатацію основними засобами» інформації щодо первісної вартості. Вона складається з таких витрат:

- суми, що сплачується постачальникові активу та підрядникам за виконання будівельно-монтажних робіт (непрямі податки віднімаються);
- реєстраційних зборів, державного мита, інших платежів, здійснених у процесі придбання (отримання) прав на об'єкти основних засобів;
- суми ввізного мита;
- суми непрямих податків, якщо вони не відшкодовуються банкові;
- на страхування ризиків доставки основних засобів;
- на установку, монтаж, налагодження основних засобів;
- інших, пов'язаних з доведенням основних засобів до придатного для використання за призначенням стану.

Усі розрахунки, пов'язані з придбанням основних засобів у обліку фіксуються через записи за рахунками:

- 3510 А «Дебіторська заборгованість з придбання активів»;
- 3610 П «Кредиторська заборгованість з придбання активів».

Зміст облікової процедури узагальнюють такі бухгалтерські проведення:

1. Проведення попередньої оплати:

Дебет рахунка 3510 А «Дебіторська заборгованість з придбання активів»;

Кредит рахунків грошових коштів (1200, 1001, 2600...).

2. Нагромадження інформації про первісну вартість (собівартість):

Дебет рахунка 4430 А «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за невведеними в експлуатацію основними засобами»;

Кредит рахунків:

3510 А «Дебіторська заборгованість з придбання активів - на вартість об'єкта, що сплачена постачальнику»;

3652 П «Нарахування працівникам банку за заробітною платою - на суму нарахованої плати за доведення об'єкта до стану, придатного для використання»;

3622 П «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток на суму нарахувань у Фонд соціального страхування та інші фонди».

3. Оприбуткування об'єкта за собівартістю:

Дебет рахунка 4400 А «Основні засоби»;

Кредит рахунка 4430 А «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за невведеними в експлуатацію основними засобами».

Якщо первісну вартість об'єкта сформовано тільки із ціни його придбання, що сплачена постачальнику, то записи за рахунком 4430 не виконують.

Придбання нематеріальних активів та інших необоротних матеріальних активів у обліку відображається так само. За первісною вартістю вони обліковуються на балансі банку відповідно за рахунками:

4300 А «Нематеріальні активи»;

4500 А «Інші необоротні матеріальні активи».

Облік операцій із придбання основних засобів за іноземну валюту має певні особливості. Передусім це пов'язано з тим, що ці операції впливають на зміну валютної позиції банку, що зумовлює необхідність відображення змісту операції за рахунками 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» та 3801 «Еквіваленти позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

За рештою елементів облікової процедури записи змісту операції з придбання основних засобів за іноземну валюту аналогічні записам з їх придбання за національну валюту.

10.3 Облік надходження нематеріальних активів у банках

Бухгалтерський облік нематеріальних активів ведеться щодо кожного об'єкта за такими їх групами:

- права на користування майном (земельною ділянкою, будівлею, право на оренду приміщень тощо);
- права на комерційні позначення [права на торговельні марки (знаки для товарів і послуг), комерційні (фірмові) найменування тощо];
- авторське право та суміжні з ним права [право на комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних) тощо];
- незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи;
- інші нематеріальні активи (право на проведення діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо).

Банки самостійно визначають групи обліку залежно від виду та способу використання нематеріальних активів у своїй діяльності.

Нематеріальні активи обліковуються за рахунками 4300 «Нематеріальні активи», 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів».

Придбання нематеріальних активів відображається в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

- передоплата:

Дебет рахунку 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»;

Кредит рахунків 1001 «Банкноти та монети в касі банку», 1200 «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України», 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб», 2650 «Кошти на вимогу небанків-ських фінансових установ»;

- визнання нематеріальних активів в обліку банку:

Дебет рахунку 4300 «Нематеріальні активи»;

Кредит рахунків 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів» або 4310 «Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами».

Створення нематеріальних активів відображається в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

– передоплата:

Дебет рахунку 4310 «Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами»;

Кредит рахунків 1200 «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України», 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб», 2650 «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ»;

– нарахування заробітної плати працівникам:

Дебет рахунку 4310 «Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами»;

Кредит рахунків 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою», 3653 «Утримання з працівників банку на користь третіх осіб»;

– нарахування обов'язкових платежів до фондів соціального страхування, пов'язаних з оплатою праці:

Дебет рахунку 4310 «Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами»;

Кредит рахунку 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток»;

– віднесення суми завершених капітальних інвестицій на вартість нематеріальних активів:

Дебет рахунку 4300 «Нематеріальні активи»;

Кредит рахунку 4310 «Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами».

Метод амортизації нематеріальних активів обирається банком самостійно, залежно від умов отримання майбутніх економічних вигод. Якщо для нематеріальних активів ці умови визначити неможливо, то амортизація нараховується із застосуванням прямолінійного методу.

Список рекомендованої літератури:

1. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і

нематеріальних активів комерційних банків України: Затв. постановою Правління Національного банку України 11.12.2000 №475. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби».
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи».
4. Герасимович А. М, Кіндрацька Л. М, Кривов'яз Т. В. Облік і аудит у банках: Навч. посіб. - К.: КНЕУ, 2004. - 536 с.
5. Кіндрацька Л. М. Бухгалтерський облік у банках України: Навч. посіб. - К.: КНЕУ, 2001. - 636 с.

Контрольні питання до лекційного матеріалу

1. Дати характеристику завдання бухгалтерського обліку за операціями банку з основними засобами та іншими необоротними активами.
2. Надати класифікацію основних засобів та нематеріальних активів у банках.
3. Проаналізуйте рахунки з обліку операцій банку з необоротними активами.
4. Які вартісні оцінки застосовуються в обліку основних засобів банку.
5. Дати характеристику обліку придбання основних засобів в банку.
6. Дати характеристику обліку придбання необоротних активів в банку.
7. Дати характеристику обліку створення нематеріальних активів.

Тема № 11

ОБЛІК ЛІЗІНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Мета заняття: ознайомитись з організацією обліку лізингових операцій, операцій з фінансового лізингу та оперативного лізингу.

План роботи:

1. Опрацювати лекційний матеріал за темою.
2. Опрацювати зміст основних нормативних актів щодо лізингових операцій.

Зміст:

- 11.1 Економічна сутність лізингу.
- 11.2 Облік операцій з фінансового лізингу.
- 11.3 Облік операцій з оперативного лізингу.

11.1 Економічна сутність лізингу.

Лізинг - це господарська операція, за якою лізингодавець передає лізингоодержувачу право користування активом за плату та на певний період.

За принципом МСБО - перевага змісту над формою - лізингові операції класифікуються як кредитні та обліковуються на відповідних рахунках. Водночас лізингові операції за формою означають передання-отримання основних засобів у користування. Придбані основні засоби, призначені для передання в лізинг, банки - лізингодавці можуть або обліковувати на рахунках класу 4, де обліковуються основні засоби та нематеріальні активи, які належать банку, або не оприбутковувати їх на баланс, а відразу передавати в лізинг.

Для вирішення питання про віднесення лізингу до фінансового чи оперативного слід керуватися чинним законодавством України.

Лізинг основних засобів є фінансовим, якщо виконується принаймні одна з таких умов:

- право власності на основні засоби переходить від лізингодавця до лізингоодержувача по закінченні дії лізингової угоди;
- термін дії угоди поширюється на основну частину (не менше ніж 60 %) корисного строку служби основних засобів.

За інших обставин лізинг вважається оперативним.

У разі як фінансового, так і оперативного лізингу основні засоби протягом строку дії угоди залишаються власністю лізингодавця.

Об'єктом лізингу (оренди) є необоротні активи, що є власністю лізингодавця або придбані ним у власність у відповідного продавця майна з доручення і за погодженням з лізингоодержувачем.

Інакше кажучи, лізинг можна розглядати як фінансовий або оперативний залежно від того, чи передбачається правом лізингу (оренди) передавання всіх ризиків і вигод, що пов'язані з користуванням та володінням активом. За оперативного лізингу (оренди) активи відображаються на балансі лізингодавця, а за фінансового - на балансі лізингоодержувача.

Передавання об'єкта лізингу (оренди) здійснюється в строки і на умовах, визначених в угоді про лізинг (оренду). Можливе продовження строку лізингу (оренди), про що слід зробити спеціальне застереження в лізинговій угоді. В угоді також треба зазначити:

- об'єкт лізингу;
- термін лізингу;
- ринкову вартість основних засобів;
- строк проведення платежів та їх розмір;
- фактичну процентну ставку лізингу (якщо ринкова вартість процентної ставки більша за теперішню вартість мінімальних лізингових платежів із урахуванням процентної ставки, що прирощується);
- процентну ставку лізингоодержувача, що прирощується (у протилежному випадку);
- умови переоцінювання вартості об'єкта лізингу згідно із законодавством;
- право власності на майно після закінчення терміну лізингу;
- інше.

Передання об'єкта лізингу здійснюється у строки і на умовах, визначених договором лізингу. Строк лізингу - це незмінний строк, на який лізингоодержувач уклав угоду на лізинг основних засобів.

Лізингоодержувач щомісяця сплачує лізингодавцю певну суму за використання майна у вигляді лізингової плати. Лізингова плата включає в себе суму частини вартості об'єкта лізингу; суму, сплачувану як проценти за залучений кредит для придбання майна за договором лізингу; винагороду; компенсацію інших витрат лізингодавця, які передбачені договором лізингу.

Лізингові платежі як у балансі лізингоодержувача, так і в балансі лізингодавця мають поділятися на процентні платежі за позиками та платежі за основною сумою непогашеної заборгованості.

11.2 Облік операцій з фінансового лізингу на балансі лізингодавця та лізингоодержувача

Основні засоби, передані (отримані) у фінансовий лізинг, обліковуються за меншою з двох вартостей - теперішньою (із урахуванням процентної ставки, що прирошується) або ринковою.

Теперішня вартість пов'язана з розрахунком складного дисконту для кожного лізингового платежу. Основні засоби, передані у фінансовий лізинг, обліковуються лізингодавцем як виданий кредит. Лізингоодержувач відображає в балансі отримані необоротні активи одночасно як актив і як зобов'язання.

Відображення фінансового лізингу (оренди) лізингодавцем.
Лізингодавець відображає наданий у фінансовий лізинг (оренду) об'єкт у сумі мінімальних лізингових (орендних) платежів і негарантованої ліквідаційної вартості за відрахування фінансового доходу, що підлягає одержанню, з визначенням доходу від реалізації необоротних активів. Одночасно залишкова вартість об'єкта фінансового лізингу (оренди) виключається з балансу лізингодавця з відображенням у складі витрат від реалізації необоротних активів. При цьому здійснюються такі проведення:

на суму залишкової вартості:

– Д-т рахунків 4309 «Знос основних засобів», 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів»

– К-т рахунків «Нематеріальні активи», 4400 «Основні засоби»;

на суму доходу від реалізації:

- Д-т рахунків 1525 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам», 2075 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб'єктам господарської діяльності»

- К-т рахунка 6490 «Позитивний результат від продажу нематеріальних активів та основних засобів».

Різниця між сумою мінімальних лізингових платежів і негарантованої ліквідаційної вартості об'єкта фінансового лізингу та теперішньою його вартістю, що визначена за лізинговою (орендною) ставкою, є доходом лізингодавця.

Розподіл доходу між звітними періодами протягом строку лізингу (оренди) здійснюється із застосуванням лізингової (орендної) ставки процента до залишку заборгованості лізингоодержувача за кредитом на початок звітного періоду.

У бухгалтерському обліку виконуються проведення:

на суму нарахованих лізингових (орендних) платежів:

- Д-т рахунка 3578 «Інші нараховані доходи»

- К-т рахунків 1525 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам», 2075 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб'єктам господарської діяльності»;

на суму нарахованого доходу:

- Д-т рахунків 1528 «Нараховані доходи за кредитами, які надані іншим банкам», 2078 «Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності»

- К-т рахунків 6018 «Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), який наданий іншим банкам», 6028 «Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), який наданий суб'єктам господарської діяльності».

На суму отриманих (нарахованих) доходів за фінансовим лізингом лізингодавець виконує проведення:

– Д-т рахунків 1200 «Кореспондентський рахунок», 2600 «Поточний рахунок», 1001 «Рахунок готівкових коштів»

– К-т рахунків 1528 «Нараховані доходи за кредитами, які надані іншим банкам», 2078 «Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності», 3578 «Інші нараховані доходи».

Не сплачені в строк нараховані доходи за фінансовим лізингом лізингодавець обліковує на рахунках 1529 «Прострочені нараховані доходи за кредитами, які надані іншим банкам», 2079 «Прострочені нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності». Для цього виконується бухгалтерське проведення:

– Д-т рахунків 1529 «Прострочені нараховані доходи за кредитами, які надані іншим банкам», 2079 «Прострочені нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності»

– К-т рахунків 1528 «Нараховані доходи за кредитами, які надані іншим банкам», 2078 «Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності».

Доходи за фінансовим лізингом, сумнівні до отримання, списуються з рахунків нарахованих прострочених доходів і обліковуються на позабалансових рахунках 9600 «Не сплачені банками доходи», 9601 «Не сплачені клієнтами доходи».

Якщо за умовами угоди об'єкт фінансового лізингу (оренди) повертається лізингодавцю, то на суму негарантованої ліквідаційної вартості здійснюється проведення:

– Д-т рахунків 4300 «Нематеріальні активи», 4400 «Основні засоби»

– К-т рахунка 3578 «Інші нараховані доходи».

Розглянемо відображення фінансового лізингу (оренди) лізингоодержувачем. Отримані лізингоодержувачем у фінансовий лізинг (оренду) основні засоби та нематеріальні активи обліковуються за найменшою оцінкою на початок строку лізингу: справедливою вартістю необоротного активу або теперішньою вартістю суми мінімальних лізингових платежів на

окремому аналітичному рахунку «Фінансовий лізинг (оренда)» рахунків 4300 «Нематеріальні активи», 4400 «Основні засоби». Виконується запис:

- Д-т рахунків 4300 «Нематеріальні активи», аналітичний рахунок «Фінансовий лізинг (оренда)», 4400 «Основні засоби», аналітичний рахунок «Фінансовий лізинг (оренда)»

- К-т рахунка 3615 «Кредиторська заборгованість за фінансовим лізингом (орендою)».

Витрати лізингоодержувача на поліпшення об'єкта фінансового лізингу (оренди) (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція тощо), що приводять до збільшення майбутніх економічних вигод, які очікувалися від його використання, відображаються як капітальні інвестиції, що включаються до вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди).

За фінансового лізингу (оренди) витрати лізингоодержувача, пов'язані з поліпшенням об'єкта основних засобів, відображаються на рахунку 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами», аналітичний рахунок «Фінансовий лізинг (оренда)». На суму завершених капітальних інвестицій збільшується залишкова вартість активу. При цьому здійснюється запис:

- Д-т рахунка 4400 «Основні засоби», аналітичний рахунок «Фінансовий лізинг (оренда)»

- К-т рахунка 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами».

Нараховані витрати за отриманими лізингоодержувачем активами у фінансовий лізинг (оренду) обліковуються на рахунку 3678 «Інші нараховані витрати». При цьому в бухгалтерському обліку здійснюється запис:

- Д-т рахунка 7028 «Процентні витрати за фінансовим лізингом (орендою)»

- К-т рахунка 3678 «Інші нараховані витрати».

На суму сплачених нарахованих витрат за фінансовим лізингом (орендою) лізингоодержувач здійснює проведення:

- Д-т рахунка 3678 «Інші нараховані витрати»
- К-т рахунків 1200 «Кореспондентський рахунок», 1001 «Рахунок готівкових коштів».

На суму здійсненого платежу за об'єктом лізингу (оренди):

- Д-т рахунка 3615 «Кредиторська заборгованість за фінансовим лізингом (орендою)»
- К-т рахунків 1200 «Кореспондентський рахунок», 1001 «Рахунок готівкових коштів».

Лізингоодержувач протягом періоду очікуваного використання активу нараховує амортизацію основних засобів і нематеріальних активів, отриманих у фінансовий лізинг (оренду). Метод нарахування амортизації об'єкта фінансового лізингу (оренди) визначається лізингоодержувачем відповідно до порядку нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних активів.

11.3 Облік операцій з оперативного лізингу

Відображення операцій лізингодавцем. Облік основних засобів і нематеріальних активів, переданих в оперативний лізинг (оренду), ведеться лізингодавцем на окремому аналітичному рахунку «Оперативний лізинг (оренда)» балансових рахунків 4300 «Нематеріальні активи», 4400 «Основні засоби». При цьому здійснюються такі проведення:

- Д-т рахунків 4300 «Нематеріальні активи», аналітичний рахунок «Оперативний лізинг (оренда)»; 4400 «Основні засоби», аналітичний рахунок «Оперативний лізинг (оренда)»; 4309 «Знос нематеріальних активів», аналітичний рахунок «Власні основні засоби»; 4409 «Знос основних засобів», аналітичний рахунок «Власні основні засоби»

- К-т рахунків 4300 «Нематеріальні активи», аналітичний рахунок «Власні нематеріальні активи»; 4400 «Основні засоби», аналітичний рахунок «Власні основні засоби»; 4309 «Знос нематеріальних активів», аналітичний рахунок «Оперативний лізинг (оренда)»; 4409 «Знос основних засобів», аналітичний рахунок «Оперативний лізинг (оренда)».

Лізингодавець протягом строку лізингу (оренди) нараховує амортизацію

за активами, переданими в оперативний лізинг (оренду). В обліку цієї операції відповідає запис:

- Д-т рахунка 7423 «Амортизація», аналітичний рахунок «Оперативний лізинг (оренда)»

- К-т рахунків 4309 «Знос нематеріальних активів», аналітичний рахунок «Оперативний лізинг (оренда)»; 4409 «Знос основних засобів», аналітичний рахунок «Оперативний лізинг (оренда)».

Лізингодавець здійснює нарахування лізингових (орендних) платежів, які обліковуються на рахунку 3578 «Інші нараховані доходи», що відображається так:

- Д-т рахунка 3578 «Інші нараховані доходи»

- К-т рахунка 6395 «Доходи від оперативного лізингу (оренди)».

На суму отриманих нарахованих лізингових (орендних) платежів лізингодавець здійснює таке проведення:

- Д-т рахунків 1200 «Кореспондентський рахунок», 1001 «Рахунок готівкових коштів»

- К-т рахунка 3578 «Інші нараховані доходи».

Основні засоби та нематеріальні активи, повернені лізингоодержувачем, лізингодавець відображає записом:

- Д-т рахунків 4300 «Нематеріальні активи», аналітичний рахунок «Власні нематеріальні активи»; 4400 «Основні засоби», аналітичний рахунок «Власні основні засоби»

- К-т рахунків 4300 «Нематеріальні активи», аналітичний рахунок «Оперативний лізинг (оренда)»; 4400 «Основні засоби», аналітичний рахунок «Оперативний лізинг (оренда)»

одночасно:

- Д-т рахунків 4309 «Знос нематеріальних активів», аналітичний рахунок «Оперативний лізинг (оренда)»; 4409 «Знос основних засобів», аналітичний рахунок «Оперативний лізинг (оренда)»;

– К-т рахунків 4309 «Знос нематеріальних активів», аналітичний рахунок «Власні основні засоби»; 4409 «Знос основних засобів», аналітичний рахунок «Власні основні засоби».

Відображення операцій лізингоодержувачем. Прийняті в оперативний лізинг основні засоби на підставі акта приймання-передавання обліковуються лізингоодержувачем на позабалансовому рахунку 9840 «Основні засоби та нематеріальні активи, що прийняті в оперативний лізинг (оренду)» за балансовою вартістю лізингодавця, що зазначається в договорі оперативного лізингу. При цьому виконується проведення:

– Д-т рахунка 9840 «Основні засоби та нематеріальні активи, що прийняті в оперативний лізинг (оренду)»

– К-т рахунка 9910 «Контррахунки» (для рахунків розділів 96 - 98).

До акта приймання-передавання орендованих основних засобів додається копія інвентарної картки цих основних засобів. Отримані картки зберігаються бухгалтерією лізингоодержувача окремо. Прийняті в оперативний лізинг основні засоби лізинг - одержувач обліковує за інвентарними номерами лізингодавця.

Лізингоодержувач нараховує лізингові платежі, які обліковуються на рахунку 3678 «Інші нараховані витрати», наступним бухгалтерським проведенням:

– Д-т рахунка 7395 «Витрати на оперативний лізинг»

– К-т рахунка 3678 «Інші нараховані витрати»,

а сума сплачених лізингових платежів:

– Д-т рахунка 3678 «Інші нараховані витрати»

– К-т рахунків 1200 «Кореспондентський рахунок», 2600 «Поточний рахунок», 1001 «Рахунок готівкових коштів».

Якщо лізингоодержувач здійснює добудову, дообладнання, реконструкцію чи капітальний ремонт об'єкта лізингу, то такі витрати враховуються ним як капітальні вкладення на рахунку 4430 «Капітальні вкладення за основними засобами, що прийняті в оперативний лізинг

(оренду)». Після закінчення робіт, протягом періоду лізингу, витрати враховуються на рахунках 4500 «Інші необоротні матеріальні активи», 9840 «Основні засоби та нематеріальні активи, що прийняті в оперативний лізинг (оренду)». На завершені капітальні вкладення основних засобів лізингоодержувач нараховує амортизацію.

Амортизація суми, на яку поліпшено об'єкт оперативного лізингу (оренди), нараховується із застосуванням прямолінійного або виробничого методів. Амортизовані суми поліпшення відображаються на рахунку 4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів», аналітичний рахунок «Інші необоротні матеріальні активи». При цьому здійснюються такі проведення:

попередня оплата:

– Д-т рахунка 3511 «Дебіторська заборгованість з придбання нематеріальних активів та основних засобів»

– К-т рахунків 1200 «Кореспондентський рахунок», 1001 «Рахунок готівкових коштів»;

незавершене поліпшення:

– Д-т рахунка 4530 «Капітальні інвестиції за основними засобами, що прийняті в оперативний лізинг (оренду)»

– К-т рахунка 3511 «Дебіторська заборгованість з придбання нематеріальних активів та основних засобів»;

завершене поліпшення:

– Д-т рахунка 4500 «Інші необоротні матеріальні активи», аналітичний рахунок «Інші необоротні матеріальні активи»

– К-т рахунка 4530 «Капітальні інвестиції за основними засобами, що прийняті в оперативний лізинг (оренду)».

Список рекомендованої літератури:

1. Закон України «Про лізинг». – Режим доступу: // www.rada.gov.ua
2. Закон України «Про передачу об'єктів права державної та

комунальної власності». – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

3. Закон України «Про оренду землі». – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

4. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів комерційних банків України: Затв. постановою Правління Національного банку України 11.12.2000 – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

5. Інструкція про порядок здійснення контролю і отримання ліцензій за експортними, імпорнтними та лізинговими операціями: Затв. постановою Правління Національного банку України. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua

6. Герасимович А. М, Кіндрацька Л. М., Кривов'яз Т. В. Облік і аудит у банках: Навч. посіб. - К.: КНЕУ, 2004. - 536 с.

7. Кіндрацька Л. М. Бухгалтерський облік у банках України: Навч. посіб. - К.: КНЕУ, 2001. - 636 с.

Контрольні питання до лекційного матеріалу

- 1.Розкрити сутність лізингових операцій.
- 2.Надати характеристику рахунків, призначених для обліку лізингових операцій банку.
- 3.Яким чином принцип МСБО (перевага змісту над формою) впливає на лізингові операції банку?
- 4.Навести класифікацію видів лізингу за різними ознаками та дати їх характеристику.
- 5.Облік операцій фінансового лізингу на балансі лізингодавця - банку.
- 6.Облік операцій фінансового лізингу на балансі лізингоодержувача - банку.
- 7.Облік операцій оперативного лізингу на балансі лізингодавця - банку.
8. Облік операцій оперативного лізингу на балансі лізингоодержувача - банку.

Які принципові відмінності існують між фінансовим та оперативним лізингом?

Навчальне видання

ОБЛІК У БАНКАХ

Текст лекцій
для студентів денної та заочної форм навчання

Укладачі: ПОБЕРЕЖНА Наталія Миколаївна
КОЛЕСНІЧЕНКО Анастасія Сергіївна

Відповідальний за випуск О.В. Манойленко

Роботу до видання рекомендував проф. М. І. Погорєлов

Редактор Л. А. Пустовойтова

План 2014 р., поз. 211

Підп. до друку 11.08.14.   Формат 60x84 1/16.   Папір офсетний.
Друк – ризографія.   Гарнітура Times New Roman.   Ум. друк. арк. 3,8.
Обл.-вид. арк. 4,6.   Наклад 50 прим.   Зам. №   .   Ціна договірна.

Видавничий центр НТУ “ХПІ”.
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК №3657 від 24.12.2009 р.
61002, Харків, вул. Фрунзе, 21.

Друкарня НТУ “ХПІ”.
61002, Харків, вул. Фрунзе, 21.